

**SOSIAALITYÖNTEKIJÄN JA SIJAISHUOLLON VÄLINEN
VUOROVAIKUTUS JA YHTEISTYÖ SIJAISHUOLLON
KÄSITYKSISSÄ**

Reijo Parkkila
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Kokkolan Yliopistokeskus
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kokkolan Yliopistokeskus Chydenius
Tekijä Reijo Parkkila	
Työn nimi Sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon välinen vuorovaikutus ja yhteistyö sijaishuollon käsityksissä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Pro gradu -tutkielma
Aika 2/2023	Sivumäärä 55, 3 liitettä.
Tiivistelmä	
<p>Tämän Pro gradu -tutkielman aiheena on sijaishuollon työntekijöiden ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välinen yhteistyö ja vuorovaikutus. Tutkimuksella selvitetään sijaishuollon työntekijöiden näkemyksiä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta ja kysytään sitä, millainen vuorovaikutus ja yhteistyö on lapsen edun ja laadukkaan sijaishuollon kannalta parasta. Tutkimuksen viitekehys rakentuu sosiaalityön ja sijaishuollon vuorovaikutusta ohjaavan lainsäädännön, lapsen edun sekä moniammatillisuuden ja dialogisen vuorovaikutuksen käsitteiden varaan.</p> <p>Tutkimuksessa selvitetään sijaishuollon työntekijöiden käsityksiä sosiaalityön kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta ja muodostetaan aineiston perusteella kategoriat ja kuvauskategoriat fenomenografisella tutkimusotteella. Fenomenografinen tutkimusote määrittää myös tutkimuksen tieteenfilosofisia sitoumuksia. Tutkimus on laadullinen ja aineistolähtöinen, joka on toteutettu haastatteleamalla 5 sijaishuollon työntekijää eri puolilta Suomea, erilaisista sijaishuollon yksioistä. Haastattelut toteutettiin touko-kesäkuussa 2022.</p> <p>Analyysin tuloksena saatiin seitsemän aineistolähtöistä kategoriaa ja niistä edelleen seuraavat kuvauskategoriat: 1) vuorovaikutus, joka ei toteudu resurssien puutteen takia, 2) vuorovaikutus, jossa sosiaalityöntekijä ei kuule sijaishuollon näkökulmaa ja on epävarma, etäinen ja tulee lapsen harhauttamaksi, ja 3.) dialoginen vuorovaikutus ja interprofessionaalinen moniammatillisuus, jota kuvaa tasa-arvoinen kumppanuus sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän välillä, jossa vuorovaikutus on aktiivista ja epämuodollista.</p> <p>Lapsen edun mukaista yhteistyötä ja vuorovaikutusta on dialoginen vuorovaikutus, jota kuvaa ammatillisten rajojen ylittäminen, aktiivinen ja epämuodollinen vuorovaikutus ja aito kumppanuus sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän välillä. Resurssit ja kiire eivät selitä kaikkia haasteita vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä, vaan kyse on sijaishuollon käsityksissä myös organisaatioihin liittyvistä tekijöistä, sosiaalityöntekijän ammattitaidosta, elämäkokemuksesta ja sijaishuollon tuntemuksesta.</p>	
Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, yhteistyö, vuorovaikutus, dialogisuus, moniammatillisuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusaihe	1
1.2	Lainsäädäntö yhteistyöhön liittyen	4
1.3	Aikaisempi tutkimus	7
2	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS.....	10
2.1	Moniammatillisuus	10
2.2	Vuorovaikutus ja dialogisuus	13
2.3	Lapsen etu	16
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	19
3.1	Tutkimuskysymykset	19
3.2	Aineisto.....	20
3.3	Fenomenografia.....	21
3.4	Aineiston analyysin vaiheet	24
3.5	Tutkimuksen eettiset kysymykset	25
4	KATEGORIAT	27
4.1	Rakenteelliset tekijät	27
4.2	Sijaishuoltopaikan valinta - yhteistyösuhteen kesto ja luottamus.....	30
4.3	Sosiaalityöntekijä laadun varmistajana	32
4.4	Vuorovaikutuksen laatu: tavoitettavuus, aktiivisuus, säännöllisyys.....	33
4.5	Sijaishuollon työntekijöiden kuuleminen ja lapsen etu.....	35
4.6	Ammattitaito, elämän- ja työkokemus sijaishuollosta.....	40
4.7	Epämuodollinen vuorovaikutus.....	42
5	KUVAUSKATEGORIAT	44
5.1	Kuvauskategorioiden muodostaminen	44
5.2	Toteutumaton vuorovaikutus ja resurssien puute	45
5.3	Sosiaalityöntekijä ei kuule sijaishuoltoa lapsen asioissa	45
5.4	Dialogisuus sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän välillä	46
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	48
	LÄHTEET.....	52
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe

Sijaishuollon, ammatillisten perhekotien ja lastensuojelulaitosten ja lastensuojelun sosiaalityön toiminnan laatu on ollut toistuvan arvioinnin kohteena julkisuudessa. Asiakkaiden osallisuuden ja oikeuksien toteutumisessa sijaishuollon yksiköissä on ollut puutteita ja epäkohdat tulevat esille sijaishuollossa olleiden kertomuksista julkisuudessa ja monen yksittäisen sijaishuollon yksiköiden ongelmat ja väärinkäytökset on julkaistu kaltoinkohtelua kokeneiden kertomana. Yle julkaisi uutisen verkkosivullaan (Roslund & Jansson 9.10.2019) otsikolla ”Mirosta, 21, tuli lastenkodissa narkomaani – Joka kymmenes lastenkoti on rikkonut lakia, katso millaisia pulmia laitoksista on löytynyt”. Artikkelissa luetellaan yksilöidysti kymmeniä sijaishuollon yksiköitä ja niiden toiminnan epäkohtia taulukkomuodossa. Pia Erikson ja Päivi Korhonen (2021 30-31) ovat Terveystieteiden tutkimuskeskuksen työpöytäpaperissa tehneet katsauksen sijaishuollon epäkohtiin tarkastelemalla 2000-luvulla aiheesta tehtyjä tutkimuksia, jossa he toteavat johtopäätöksissään, että vakavat puutteet, kuten esimerkiksi lasten kokemus väkivallasta, korostuvat tutkimusaiheissa ja niitä tutkitaan useammin kuin lievempiä sijaishuollon epäkohtia. Aiheesta on yleisesti vain vähän tutkittua tietoa ja puutteet sijaishuollossa ovat kuitenkin moninaiset.

Sijaishuollon valvontaa on kiinnitetty huomiota ja korostettu erityisesti sosiaalityöntekijän merkitystä lapsen sijaishuollon laadusta vastaavana tahona. Sijaishuollon näkökulma ja palaute lastensuojelun sijaishuollon kysymyksiin ja ongelmiin on julkisessa keskustelussa jäänyt epäselväksi. Sosiaalityöntekijöitä ja sijaishuoltoa sitoo vahvasti salassapitovaatimukset, kriittiset kertomukset sijaishuollon epäkohdista asiakasnäkökulmasta saavat julkisuudessa tilaa ja samaan aikaan sosiaalityön ja sijaishuollon näkökulma jää esiin tulematta.

Tärkeä tekijä lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteutumisessa on lapsen asioista vastaavien ammattilaisten välinen vuorovaikutus. Vastuu lapsen kasvatuksesta

ja tarvittavien tukitoimien toteuttamisesta on sosiaalityöntekijällä ja sijaishuollon työntekijällä yhdessä, käytännössä lapsen kasvattavat, hoitavat ja arkea hänen kanssaan yhdessä elävät sijaishuollon työntekijät tai perhehoitajat. Lapsen kotikunnan, käytännössä lapsen sosiaalityöntekijällä, on velvollisuus valvoa ja seurata sijaishuoltopaikan toimintaa ja lapsen edun toteutumista sijaishuollossa. Laadukkaan sijaishuollon ja lapsen edun toteutumisen kannalta on tärkeää, että vuorovaikutus ja yhteistyö sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon työntekijöiden välillä toimii sujuvasti. Erikson ja Korhonen (2021, 30-31) toteavatkin työpaperissaan, että jännitteinen ja usein erilaisten pelkojen varjostama suhde sosiaalityöntekijöiden ja perhehoitajien välillä vaikuttaa niukkojen resurssien lisäksi riittävän yhteistyön toteutumiseen ja nousevat usein vuorovaikutuksen haasteiksi.

Sosiaalityössä toimiva moniammatillinen työ lapsen edun kannalta on tärkeää ja moniammatillisuutta onkin yleisesti tutkittu sosiaalityössä runsaasti eri yhteyksissä. Tässä tutkimuksessa keskitytään moniammatillisen työn yhteen osa-alueeseen. Kiinnostuksen kohteena on se vuorovaikutus, mikä sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuollon välillä tapahtuu. Yhteistyösuhde perustuu vuorovaikutukseen lapsen asioista ja hänen sijaishuollon toteuttamiseen liittyviin asioihin ja sosiaalityöntekijän valvontavastuuseen. Tutkimuksen aihe kohdistuu siis moniammatillisuuteen lastensuojelussa, mutta keskittyen kahden eri asemassa olevan ammatin edustajien väliseen vuorovaikutukseen ja tässä tutkimuksessa vain toisen osapuolen, sijaishuollon työntekijöiden näkökulmasta.

Tutkimuksen sosiaalityön käytäntöön liittyvänä tavoitteena on tuoda esiin lapsen onnistuneen sijaishuollon kannalta kriittiset kohdat yhteistyössä ja niihin liittyviä erilaisia käsityksiä sijaishuollon näkökulmasta. Yhteistyön ja vuorovaikutuksen tavoitteena on aina lapsen edun mukainen ja hyvin toteutettu sijaishuolto. Vuorovaikutustilanteet kietoutuvat usein käsityksiin ja keskusteluun lapsen edusta, jonka osapuolet määrittelevät omista näkökulmastaan ja sen tiedon perusteella, mitä kullakin on lapsesta ja hänen tilanteestaan. Tilanteet ovat hyvin yksilöllisiä ja ainutlaatuisia, jokaisella ammattilaisella on myös oma käsityksensä hyvästä elämästä, omat painotuksensa ammattieettisesti, lainsäädännön tuntemuskin voi vaihdella ja luonnollisesti kukin lapsi tulee omanlaisesta taustastaan. On siis selvää, että arjessa ja muuttuvissa tilanteissa, lapsen edun määrittäminen on päivittäistä neuvottelua eri osapuolten kesken. Se mikä on epäkohta toiselle, ei välttämättä ole sitä toiselle. (Erikson & Korhonen 2021, 10.) Sijaishuollossa lapsen etu määrittyy mitä todennäköisimmin enemmän kulttuurisesti ja lapsen sosiaalisen ympäristön näkökulmasta ja sosiaalityöntekijä tarkastelee taas lasta individualistisemmin (ks. Pösö 2012, 92). Lapsen etuun liittyen, tässä tutkimuksessa tavoitellaan ymmärrystä siitä, mitkä vuorovaikutukseen liittyvät

tekijät sijaishuollon työntekijän ja sosiaalityöntekijän välillä johtavat siihen, että lapsen edun määrittelyssä on eri mielisyyttä tai se tuottaa lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta haasteita.

Tutkimusaiheen idean sain toimiessani työnohjaajana sijaishuollon yksioissa. Sijaishuollon työntekijöiden puhe sosiaalityöntekijöistä herätti huomioni ja jäi mieleeni, johtuen siitä, että itse opiskelin samaan aikaan sosiaalityötä. Puhe saattoi olla kriittistä, tai myönteistä, usein kuitenkin esille tuli sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus ja se, etteivät sosiaalityöntekijät aina heidän kokemuksensa mukaan ymmärrä sijaishuollon näkökulmaa lapsen tilanteeseen. Päättelin tästä, että tämä aihe ja näkökulma olisi opinnäytetyön arvoinen asia selvittää. Oma kokemattomuuteni sosiaalityöntekijän työstä koin aluksi haasteeksi, mutta valittuani aineistolähtöisen fenomenografian tutkimusotteeksi, ei oma vähäinen käytännön kokemus sosiaalityöstä enää vaivannut niin paljon vaan toi jopa aiheeseen tutkimuksen kannalta toivottavaa etäisyyttä. Käsitukset vuorovaikutuksesta sai ymmärtää tutkittavana todellisuutena, aineistoa oli mahdollista lähteä analysoimaan ilman ennakkokäsityksiä tai työkokemuksen mukanaan tuomaa tulkintakehikkoa.

Tutkimuskohteen ja kysymyksen kannalta on tärkeää esitellä myös lainsäädäntö, joka koskee lastensuojelun ja sijaishuollon välistä vuorovaikutusta. Aikaisempi tutkimus tähän aiheeseen liittyy sijaishuollon epäkohtien tutkimukseen, johon luvussa 1.3 tehdään lyhyt katsaus. Käsitteet moniammatillisuus ja vuorovaikutus muodostavat viitekehyksen, minkä kautta tämä tutkimus kytkeytyy sosiaalityön tutkimukseen. Lapsen edun käsitettä tarkennetaan teoreettisesti myös, koska tutkimuksen tausta tarkoituksena on edistää lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteutumista ja kaikkea toimintaa sijaishuollossa ja lastensuojelun sosiaalityössä tulisi lainsäädännön mukaan ohjata lapsen etu.

Menetelmällinen tutkimusote tässä tutkimuksessa on fenomenografia. Kyse on aineistolähtöisestä menetelmästä, jossa teoreettinen viitekehys tai aikaisempi tutkimus ei suoraan ohjaa aineiston analyysia. Kategorioiden ja kuvauskategorioiden ovat tutkimuksen analyysin tulos, josta voidaan päätellä jotain vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä ja sen merkityksestä lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteutumisesta. Johtopäätöksissä tuodaan esille se, mitä tutkimustulokset voivat antaa sosiaalityön tai ja sijaishuollon välisen yhteistyön ja laadukkaan sijaishuollon kehittämiseksi erityisesti lapsen edun toteutumisen näkökulmasta sijaishuollossa. Parhaimmillaan tämä tutkimus voi siis tuoda jotain esiin, johon puuttamalla voidaan parantaa lapsen saaman kasvatuksen ja hoidon laatua, edistää tiedonkulkua ja asiakasturvallisuutta. Huomioitava tietenkin on, että tutkimuksessa tulee esille se, miten sosiaalityö selviytyy tehtävistään sijaishuollon työntekijöiden näkökulmasta ja heidän käsityksissään, joten jotain kokonaisuuden kannalta merkityksellistä voi tässä tutkimuksessa jäädä tulematta esiin.

Aineisto on kerätty teemahaastatteluilta ja analyysi toteutettu fenomenografisella menetelmällä. Ontologisesti tutkimus kiinnittyy fenomenografian ja sen taustalla oleviin teoreettisiin suuntauksiin. Aineiston hankinnassa tavoiteltiin aineistoa, jossa ilmenee työntekijöiden erilaisia käsityksiä vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijöiden kanssa ja sen merkityksiä lapsen onnistuneen sijaishuollon kannalta. Tutkimukseen haastateltiin viittä sijaishuollon ammattilaista eri puolilta suomea, erilaisista sijaishuollon yksiköistä. Fenomenografiassa käsityksiä pidetään itsessään totuutena, niiden oikeellisuutta ei tarvitse asettaa kyseenalaiseksi tai erityisesti todistaa tosiksi. Tärkeää on löytää käsityksiä ja niiden kategorisointeja sekä niiden välisiä eroja ja yhteyksiä. Aihetta analysoidaan tarkastelemalla sijaishuollon työntekijöiden käsityksiä vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tutkimuksessa annetaan siis ääni sijaishuollon työntekijöille kertoa lastensuojelun sosiaalityön kanssa tehtävän vuorovaikutuksen ja yhteistyön laadusta ja merkityksestä onnistuneen ja lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteuttamisessa.

1.2 Lainsäädäntö yhteistyöhön liittyen

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 417/2007 49 §). Sijaishuollon muotoja ovat perhehoito, ammatilliset perhekodit, laitoshuolto tai muu lapsen tarpeiden mukainen sijoitusmuoto. Sijaishuolto on muodoiltaan hyvin moninaista. Suomessa sijaishuoltopaikat ovat nimetty lastensuojelulaitoksiksi, ammatillisiksi perhekodeiksi ja perheiksi (Lastensuojelulaki 417/2007, 57 §; Perhehoitolaki 263/2015, 2-4 §). Yksityisissä kodeissa toteutetaan perhehoitoa, jolla tarkoitetaan huostaanotetun lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämistä kodeissa, mistä kunta tai kuntayhtymä on tehnyt toimeksiantosopimuksen perhehoitajan tai yksityisen perhehoidon tuottajan kanssa. (Perhehoitolaki 263/2015, 3 §.) Erityinen piirre sijaishuollossa on, että suuri osa sijaishuoltopalveluista tuotetaan yksityisten palveluntuottajien toimesta. Julkishallinnolle kuuluvaa huoltoa hoitaa siis yritykset, joiden toiminta on markkinaperusteita. (Heino 2013, 91.)

Lastensuojelun sijaishuolto on vaativa tehtävä, jonka epäonnistuminen voi olla lapselle vaurioittavaa. Jopa kaltoinkohtelu on mahdollista, jos sijoitusta ja sijoituksen valmistelua ei ole tehty huolella. (Strid 2004, 249.) Huostaanotto ja sijaishuollon järjestäminen on lastensuojelun toimenpiteistä kaikkein työläin ja kallein ja niiden tarve on edelleen nouseva, joten sen laadun arviointi kaikista näkökulmista on yhteiskunnallistakin hyvin merkityksellistä. Sijaishuollon perustehtävän selkiyttäminen olisi tarpeen edelleen. Laakson (2012) mukaan laitostyötä on tarkasteltu hoitona, erityisenä

huolenpitona ja kasvatuksena. Ei ole siis täysin selvää, miten sijaishuollontehtävä ymmärretään missäkin tilanteessa. Se voidaan nähdä kaltoinkohtelulta suojelemisena, kontrollina, hoitamisena, kuntouttamisena tai koulunkäynnin turvaamisena. Tutkimukseen perustuvaa tietoa on edelleen liian vähän koskien sijaishuoltotyön laadukkaan toteutumisen ja vaikuttavuuden mekanismeista (Enroos 2016, 172).

Sijaishuollon aikana vanhemmuuden vastuut jakautuvat eri tahoille ja eri tavoilla. Psykologinen vanhemmuus voi säilyä biologisilla vanhemmilla sijaishuoltopaikan työntekijöiden rinnalla tai lapset uudet ihmissuhteet voivat sijaishuoltopaikassa syrjäyttää lapsen aikaisempia suhteita tai olla ristiriidassa niiden kanssa. Nämä suhteet tuottavat jännitteitä sijaishuoltoa toteuttavien tahojen välille. Sijaishuollon työntekijät ovat joka tapauksessa huolehtimassa lapsen perustarpeista ja hoidosta (Bullock ym 2006, Enroosin 2016, 172 mukaan). Sijaishuoltopaikat tarjoavat yhtäaikaisesti kodin sekä toteuttavat julkista tehtävää. Toimintaa ohjaavat lainsäädäntö sekä palvelun toteuttamisesta sovitut kriteerit, mutta lapsen näkökulmasta sijaishuollossa eletään kuitenkin normaalia arkea. Lapsen elämäntilanne sekä moninaiset ihmissuhteet määrittävät sitä, mitä sijaishuollossa ajatellaan sijaishuollon tehtäväksi. Ehroos (2016, 173) viittaa Steckeleyhyn ja Smithiin (2011) ja toteaa arjen elämisen ja tukemisen lisäksi usein tavoitteena on lapsen kuntouttaminen ja terapeutin ympäristön tarjoaminen. Sijaishuollon julkisia tehtäviä ovat esimerkiksi dokumentointi, lapsen tilanteen arviointi, erilaiset suunnitelmat ja organisatoriset päätökset esimerkiksi lapsen yhteydenpito läheisiinsä sekä yhteistyö vanhempien, sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007, luvut 10-11).

Lastensuojeluissa asetetaan taustaehdot sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän yhteistyölle:

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän tulee olla yhteistyössä sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa ja huoltajansa sekä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007, 53 §.)

Lapsen sijoittaneen kunnan, käytännössä lapsen oman sosiaalityöntekijän (LSL 417/2007, 13 §), tehtävä on valvoa sijaishuollon lainmukaisuutta ja sitä, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut ja varmistaa, että sijaishuolto on lapsen edun mukaista (LSL 417/2007, 52 §). Tämän tehtävän onnistumiseen tarvitaan tiivistä yhteistyötä sijaishuollon ja sosiaalityön välillä. Lapsen sosiaalityöntekijä on monella tapaa lapselle tärkeä henkilö, hän voi olla ”uskottu ulkopuolinen” ja joka seuraa asiakassuunnitelman pohjalta lapsen kasvua ja kehitystä ja arvioi hänen saamaansa hoitoa ja kasvatusta. Lastensuojelulaki (LSL 417/2007, 52 §) velvoittaa sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon yhteistyöhön lapsen asioiden hoitamisessa ja lapsen edun varmistamisessa. Vaikka

vastuu on sosiaalityöntekijällä, sijoitetun lapsen käytännön arjen ja kasvatuksen asioissa vastuussa on kuitenkin sijaishuollon työntekijällä (Saastamoinen 2010, 112-113). Sosiaalityöntekijän velvollisuus on huolehtia siitä, että sijaishuoltopaikan työntekijät ovat lapsen asioissa ajan tasalla (Helavirta 2016, 192; Lastensuojelulaki 417/ 200, 52 §). Vastuu ja päätöksenteko oikeus sijaishuollon prosessista on sosiaalityöntekijällä, kuitenkin lapsen arjesta ja hoidon järjestelyistä ovat vastuussa sijaishuollon työntekijä. Sijaishuoltopaikan työntekijöiden tehtäviin kuuluu päättää lapsen päivittäiseen elämään liittyvät asiat. (Saastamoinen 2010, 112-113.)

Lapsen huoltovastuu on jaettu sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan työntekijöiden kesken (Helavirta 2016, 214). Helavirran (2016, 147) mukaan lastensuojelun laatusuosituksissa osallisuutta koskevissa suosituksissa korostetaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän velvollisuutta huolehtia siitä, että sijaishuoltopaikan toimijat ovat osallisena lapsen tilanteessa kaikissa sijaishuollon vaiheissa. Vaikka lapsen huolto on jaettu sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan kesken, aina se ei kuitenkaan ole tasavertaista. Sosiaalityöntekijällä, joka vastaa lapsen asioista, on vahvat oikeudet, velvollisuudet ja vastuut. Hänellä oikeus myös käyttää valtaa vastoin yksityisen sijaishuollon näkemyksiä ja kantaa. Sosiaalityöntekijän on kaksijakoinen, hänen tehtävä on jakaa kasvatusvastuu ja tukea sijaishuoltoa ja samalla myös valvoa sijaishuoltoa toimintaa ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä. (Helavirta 2016, 149.)

Tyypillistä lastensuojelun yksiköissä on sopimus siitä, että sosiaalityöntekijälle toimitetaan kooste lapsen asioista ja tilanteesta. Tätä mallia tukee myös lastensuojelulain (417/2007) velvoite, että sijaishuoltopaikka on lähetettävä rajoitustoimenpiteitä koskevat kirjaukset kerran kuukaudessa lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Joissakin lastensuojelulaitoksissa käytäntönä on myös se, että asiakassuunnitelma lähetetään kerran vuodessa sosiaalityöntekijälle. Muutoin tiedonvaihtoa tapahtuu puhelimitse, sähköpostitse tai laituskäynneillä. Käytännössä yhteydenpidon ja lapsen tilanteen yhteinen seuranta vaihtelee paljon eri yksiköiden ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Asiakassuunnitelmaneevottelut ovat tärkeitä yhteydenpidolle ja lastensuojelun toteuttamisen kannalta. Asiakasneuvotteluissa ovat paikalla sosiaalityöntekijä, sijaishuollon edustajat, vanhemmat ja lapsi. Asiakasneuvotteluilla arvioidaan ja seurataan lapsen ja perheen tilannetta, palveluiden tarvetta ja yhteydenpidon toteutumista, huostassa pidon edellytyksiä ja perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen toteutumista. Asiakassuunnitelmaneevotteluja käydään usein useammin kuin laki edellyttää. Lapsen tai vanhemman yllättävät tilanteet johtavat aktiivisempaan yhteydenpitoon. (Helavirta 2016, 162-163.)

1.3 Aikaisempi tutkimus

Tämä tutkimus ei kohdistu lähtökohtaisesti sijaishuollon epäkohtiin, hahmottuu tutkimuksen aihe kuitenkin siihen tutkimuksen kenttään, jossa on aktiivisesti tutkittu ja selvitetty sijaishuollon erityisiä epäkohtia ja ongelmia. Kotimaassa ja kansainvälisesti tutkimuksissa ja viranomais selvityksissä kiinnostus kohdistuu useimmiten erityisesti sijaishuollossa tapahtuneisiin vakaviin epäkohtiin: esimerkiksi lapsen kaltoinkohteluun, väkivaltaan, seksuaalisen väkivaltaan tai muihin hoidon ja kasvatuksen laiminlyönteihin. Selkeisiin epäkohtiin keskittyminen edistää sijaishuollon laatua ja ne on tutkittava ja selvitettävä, mutta samalla hienovaraisemmat ja vähemmän tunteita herättävät ongelmat sijaishuollon laadussa jäävät vähemmälle huomiolle. Osaltaan tämä tutkimus voi tuoda lisäymmärrystä siihen, että mitkä lievemmat epäkohdat saattavat johtaa lapsen sijaishuollossa lopulta vakaviinkin epäkohtiin tai epäonnistumiseen lapsen kasvatuksessa ja hoidossa.

Pohjoismaissa sijaishuollon menneisyys selvitykset menneisyyden epäkohdista on aloitettu 2000-luvulla. Suomessa ”Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983” -selvitys julkaistiin 2016. Tutkimukseen haastateltiin noin 300 sijaishuollossa ollutta henkilöä, joista suuri osa oli kokenut kaltoinkohtelua erilaisissa sijaishuollon yksiköissä. (Hytönen & Malinen & Salenius & Haikari & Markkola & Kuronen & Koivisto 2016.) Kotimaisista ajankohtaisista selvityksistä Riitta Laakson (2019) ”Ne näki musta” - Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset, avaa tutkittavaa ilmiökenttää ja sijaishuollon epäkohtia tämänkin tutkimuksen kannalta monipuolisesti. Tietoa epäkohdista on Laaksonkin selvityksessä kerätty lapsilta ja sijaishuollon ammattilaisilta, joiksi määrittyvät siis sosiaalityöntekijät ja lastensuojelun esihenkilöt sekä sijaishuollossa olevien lasten haastatteluilla. Sijaishuollon työntekijät ovat olleen mukana vain pienten lasten haastatteluissa. Tutkimuksen tulokset tiivistyvät neljään aiheeseen, jotka ovat turvallisuus, suhteet, vahvistuminen ja osallisuus. Merkittävä huomio on tutkimuksessa se, että suuri osa lapsista kokee sijaishuollon auttaneen ja hyvinvointinsa parantuneen sijaishuollon aikana. Sijaishuollossa oleminen on tarkoittanut heille turvallista ilmapiriä, kannustavaa ja rentoa kasvu ympäristö ja aineellisen hyvinvoinnin kohentumista. Pieni osa lapsista kertoo kuitenkin kokeneensa sijaishuollossa myös vähättelyä, turvattomuutta ja epäoikeuden mukaista kohtelua ja osattomuutta. (Laakso 2019, 6-7.) Tutkimuksessaan Laakso (2019, 55) toteaa, että sijaishuollon tärkeä vaikuttava tekijä perustuu aikuisen ja lapsen väliseen suhteeseen ja pysyvyyteen. Lapseen on siis sitouduttava myös haasteellisina ja vaikeina koettuina hetkinä. Suhteiden merkitys korostuu, niin lapsen ja sijaishuollon työntekijän kuin lapsen ja sosiaalityöntekijänkin välillä. Näihin suhteisiin liittyviin ilmiöihin tulisi kiinnittää jatkossa huomiota ja selvittää ilmiön yleisyyttä,

jotta palvelujärjestelmä ei tuottaisi lapsen siirtelyä paikasta toiseen. Sosiaalityöntekijän vastuiden ja arjen toiminnan välillä on kuitenkin suuri ero. Lapset kokevat sosiaalityöntekijän etäiseksi, eikä sosiaalityöntekijällä ole reaalisia mahdollisuuksia luoda henkilökohtaista, läheistä suhdetta kymmeniin vastuullaan oleviin lapsiin mahdollisesti eripuolille Suomea sijoitettuihin lapsiin. Työn tekeminen eettisesti kestäväällä tavalla on vaikeaa, ellei mahdotonta. Sijaishuollossa oleva lapsen hyvinvointi on riippuvainen aikuisen, sijaivanhempien tai laitoksen työntekijöiden suhtautumisesta lapseen, aikuisten toimintatavoista ja sijaishuoltoapaikan käytännöistä. On myös muistettava, että sijaishuollossa tehdään työtä, mutta aikuiset myös elävät normaalia elämää yhdessä traumaattisen taustan omaavien lasten kanssa. Sijaishuoltoapaikan muutos on osalle lapsista tarkoittanut aikaisempia parempia kasvuolosuhteita ja jos taas sijaishuoltoapaikka vaihtuu toistuvasti, on se merkki siitä, että huostaanotto ei ole pysynyt turvaamaan heille pysyvää ja turvallista kasvuympäristöä. Kansainvälisiä tutkimuksia sijoitusten katkeamisista ja sijaishuoltoapaikan muutoksista on tehty, mutta Suomessa ilmiön taustoista tiedetään vähän. (Laakso 2019, 73-77.)

Selvityksessään kansainvälisistä tutkimuksista sijaishuollon ongelmista Erikson & Korhonen (2021, 2) esittävät sijaishuollon epäkohdat olevan liukumolla, jossa toisessa ääripäässä on välitöntä puuttumista vaativat epäkohdat ja toisessa laadukas sijaishuolto. Ongelmat sijaishuollossa näyttäytyvät katsauksessa yleisinä useimmille länsimaille ja myös niihin liittyvissä tutkimuksissa päädytään usein samoihin pohdintoihin esimerkiksi resurssien riittävyydestä ja lapsen kanssa työskentelevien ammattitaidosta ja reflektiotaitojen riittävyydestä. Vuorovaikutuksen haasteet sijaishuollon ja sosiaalityön välillä eivät ole lapsen kannalta ole niin vakava epäkohta verrattuna esimerkiksi kaltoinkohteluun tai väkivaltaan, mutta se voi olla monen ongelman merkittävänä, usein rakenteellisena taustatekijänä näissäkin epäkohdissa. Vuorovaikutuksen haasteet tai ongelmat voivat myös ilmentää työntekijän tiedostamattomia asenteita, jotka vaikuttavat hänen päätöksensä tekoonsa. Näitä sijaishuollon lieviä epäkohtia ei ole juuri tutkittu ja ne jäävät kansainvälisestikin vähälle huomiolle. Nämä lievät epäkohdat olisivat kuitenkin ennaltaehkäisyyn kannalta tärkeitä tunnistaa ja niihin puuttua, tällöin voidaan estää monenlaisten tilanteiden muuttuminen vaikeammaksi. Täytyy myös huomata, että lapsen näkökulmasta lieväkin ongelma voi olla suuri. Sijaishuollon epäkohdat osoittautuivat kansainvälisessä Korhosen ja Eriksonin (2021, 28-31) tutkimuskatsauksessa vaikeasti haltuun otettavaksi ilmiöksi. Epäkohtia on loputtomasti, mikä tarkoittaa sitä, että puuttumisen tavat määrittyvät tilannekohtaisesti, jolloin ilmiön tutkiminen ja hahmottaminen vaikeutuu.

THL:n laajassa 2022 julkaistussa ”Kysy ja kuuntele - sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen” loppuraportissa (Erikson & Korhonen 2022, 104) tuodaan esille, että epäkohtia on tutkittu lasten omasta näkökulmasta ja myös lasten asioista omien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, jotta tilanteesta

olisi saatu mahdollisimman monipuolinen kuva. Ei kuitenkaan voida kieltää sitä, että vielä monipuolisemmaksi kuva olisi tullut, jos lapsen kanssa elävä ja kasvatuksen käytännössä toteuttava sijaishuollon työntekijän näkemyksiä olisi myös kuultu. Epäkohtien tutkiminen sijaishuollossa tulisikin laajentaa laajemmin myös sijaishuollon yksiköiden käytännön työn tasolle ja sijaishuollon työntekijöihin myös tutkimustiedon tuottajina. Ruotsalainen Sköld (2013) ehdottaa, että sijaishuollossa tapahtuvan kaltainkohtelun tulkintaan ja tutkimukseen syntyy mahdollisesti jopa uusi monitieinen tutkimuskenttä ja samalla hän toteaa, että erilaisilla raporteilla on kuitenkin sokeat pisteensä, osa tarinoista ja näkökulmista jää aina pimentoon ja ne tulevat eri tavoin tulkituiksi. Toisaalla myös Erikson ja Korhonen (2022, 10-11) toteavat, että sijaishuollossa oleva epäkohta kertoo kuitenkin enemmän koko palvelurakenteesta kuin pelkästään sijaishuollon arjen työn laadusta, kyse voi olla resursseista, koulutuksen puutteesta, heikosta palkkauksesta, epäselvistä vastuurakenteista tai asenteista. Tähän ilmiöjoukkoon voi hyvin lisätä myös tämän tutkimuksen aiheen, vuorovaikutuksen sosiaalityön ja sijaishuollon välillä ja siihen liittyvät ongelmat ja epäkohdat, joiden seuraukset ovat vaarantamassa lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteutumista.

2 TUKIMUKSEN VIITEKEHYS

2.1 Moniammatillisuus

Lastensuojelun sosiaalityön ja sijaishuollon välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta lähestytään tässä tutkimuksessa sosiaalityön moniammatillisuuteen ja vuorovaikutukseen liittyvän tutkimuksen näkökulmasta. Sosiaalityön yhteistyötä ja vuorovaikutusta sijaishuollon kanssa on tutkittu opinnäytetöissä ja viranomaistahojen selvityksissä, mutta usein miten sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta sijaishuollossa olleen nuoren näkökulmasta (esim. Hiitola 2008). Stakesin toimesta on selvitetty sosiaalityöntekijöiltä sitä, miten hyvin sijaishuolto pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin. Myös äitien kokemuksia sosiaalihuollosta sijaishuollon aikana on tutkittu (esim. Gauffin 2012). Sijaishuollon työntekijöiden näkökulmasta toteutettuja tutkimuksia sosiaalityön asemaan sijaishuoltoon liittyen on vähän. Lähimmäksi tämän tutkimuksen aihepiiriä tulee opinnäytetyöt: Tytti Luodon (2010) pro gradu -tutkielmassa, jossa tutkitaan moniammatillista yhteistyötä sijaishuollossa, jossa aineisto on koottu haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä, sijaishuollon näkökulma tuodaan esiin sosiaalityöntekijöiden antamien merkitysten kautta. Sekä Sanna Saarisen (2021) sijaisvanhempien kokemuksia sosiaalityöntekijöiden roolista ja tehtävistä tehty opinnäytetyö. Sijaisvanhempi hahmottuu enemmän asiakkaaksi ja sosiaalityön tukea tarvitsevaksi. Sijaishuollon työntekijä työyksikössään puolestaan yhteistyökumppaniksi, jolla usein on myös enemmän koulutusta sijaishuollossa toimimiseen kuin sijaisvanhemmalla. Toisaalta sijaishuollon työntekijä elää samalla tavalla omana persoonallisella tavallaan lasten kanssa ja kiintyy heihin myös emotionaalisesti. Tästä näkökulmasta moniammatillisen vuorovaikutuksen tutkimuksen viitekehyksestä katsottuna, sijaishuollon työntekijän näkemykset vuorovaikutuksesta sijoittuvat ainakin osittain lapsen asi-

oista vastaavan ammattilaisen ja toisaalta lapsen kanssa yhdessä elämää elävän aikuisen rooliin. Sijaishuoltopaikan työntekijä voi hahmottaa osittain siis sosiaalityöntekijän asiakkaana ja samoin, sosiaalityöntekijä myöskin sijaishuollon asiakkaana. Kun sijaishuollon ja sosiaalityön välinen yhteistyö mielletään moniammatilliseksi yhteistyöksi, on otettava siis huomioon vuorovaikutussuhteen erityispiirteet. Sosiaalityöntekijä valvoo sijaishuollon laatua ja lapsen edun toteutumista ja on myös yritykseltä palvelua ostavan kunnan edustaja. Sijaishuoltopalvelua tuottavalle yritykselle sosiaalityöntekijä on asiakas. Tämä asetelma vaikuttaa lähtökohtaisesti myös vuorovaikutuksen ja yhteistyön muotoihin ja yleiseen ilmapiiriin. Sosiaalityöntekijä tekee viranomaispäätökset ja vaikuttaa näin lapsen saamaan hoitoon ja huolenpitoon, sijaishuollon työntekijä puolestaan toteuttavat käytännössä sosiaalityöntekijän päätökset ja tiedon saanti lapsen tilanteesta voi usein olla myös pääosin sijaishuollon työntekijöiden raportoinnin ja kertomusten varassa.

Moniammatillisen yhteistyön merkitystä korostetaan nykyään yleisesti ja sosiaalityön näkökulmasta se tulee esille koulutuksessa, lainsäädännössä ja toimintaohjeissa. D´amour ym. (2005) jaottelee Järvisen (2021) mukaan moniammatillista työtä yhteistyö käsitteen kautta. Yhteistyötä luonnehtii jakaminen (vastuu, päätäntävalta, arvot, tiedot jne.), kumppanuus (rakentava, aito ja kollegiaalinen suhde), keskinäisriippuvuus (yksilön työstä saadaan paras tulos), prosessimaisuus (vuorovaikutuksellisuus ja dynaamisuus, ammatillisten rajojen ylittäminen) sekä valta. Moniammatillisuudessa valta ilmenee institutionaalisenä valtana ja vuorovaikutukseen liittyvänä valtana. Yhteistyön laatuun sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän välillä vaikuttaakin, että sosiaalityöntekijällä on valta päättää lapsen asioista, mutta hän on riippuvainen sijaishuollon työntekijän käytännön työssään tekemistään päätöksistä ja hänen antamista tiedoista. Valta on aina läsnä auttamistyössä ja vuorovaikutustilanteet ovat hyvin monimuotoisia myös sijaishuollossa ja siihen liittyvässä moniammatillisessa yhteistyössä. Valta tulee näkyväksi niin auttamisessa, tukemisessa, interventioissa, päätöksissä, arvioinneissa, tavoitteissa sekä prosessien läpiviennissä yhdessä asiakkaan ja toisten työntekijöiden kanssa. Valta ilmenee suhteessa toisiin ammatteihin, yhteisöihin, asiakkaisiin ja ongelmiin ja voidaan ymmärtää usein negatiivisena asiana. Toisaalta valta ja vallankäyttö voidaan kuitenkin myös ymmärtää sosiaalityöhön kuuluvana positiivisena asiana. Tukea ja kontrollia ei tarvitse naamioida, jos toisen erilaisuutta voi kunnioittaa ja pyrkiä kohtaamaan hänet kokonaisuutena ihmisenä. Kontrolli, valta ja tuki voivat muodostaa kokonaisuuden, joka on asiakkaan edun mukaista toimintaa. Asiakkaan tukena toimiminen on kuitenkin vaativaa alati muuttuvissa ja moninaisissa tilanteissa. (Laitinen & Pohjola 2010, 10.)

Kristina Brown (2018) erittelee havainnointiin perustuvassa tutkimuksessaan moniammatillisen työskentelyn etuja ja varjopuolia. Parhaimmillaan moniammatillisuus tarkoittaa tiimin jäsenten näkökulmasta tiedon jakamista ja toisilta oppimista. Se

lievittää myös työntekijän epävarmuutta, vahvistaa itsetuntoa ja voimaannuttaa työntekijöitä ja parantaa työssäjaksamista Tiivis moniammatillinen työ voi mahdollistaa tehokkaamman ja tuottavamman työskentelyn, jossa rajatut resurssit käytetään tehokkaasti asiakkaan eduksi (Brown 2018, 134-136). Moniammatillisuudessa on kuitenkin myös pimeä puoli, joka voi pahimmillaan tarkoittaa myös esimerkiksi sitä, että moniammatilliseen ryhmään osallistuvat ammattilaiset kokevat voimattomuuden tunteita, eristäytymistä, epäluulojen lisääntymistä ja konflikteja. Moniammatillinen työskentely voi olla asiakkaan kannalta myös tuloksetonta. Moniammatillisen toiminta voi myös tuottaa tilanteita, joissa osa tiimin jäsenistä voi muodollisesti alistua ryhmän päätöksiin ryhmäpaineen takia, ja voi lopulta toimia omassa työssään toisin. Myös valtataistelu eri ammattiryhmien välillä on mahdollista, mikä tuottaa negatiivisia tunteita moniammatilliseen yhteistyöhön osallistuville, kuten yksinäisyyden ja toivotonmuuden tunteita. (Brown, 2018, 142)

Kekoni ym. (2019) korostavat ammatillisten rajojen ylittämisen merkitystä. Moniammatillisessa työssä tavoitellaan yhteisymmärrystä siitä, mikä on työn tavoite mitä ja miten tavoitteeseen pyritään ja kenen toimesta. Moniammatillista työskentelyyn liittyvää asiantuntijuutta voi kuvata myös interprofessionaalisuuden käsitteellä, joka lähestyy dialogisuuden käsitettä vuorovaikutuksessa. Kyse on näkökulmasta, jossa moniammatillisuuden lähtökohtana on yhdessä toimiminen ja yhteinen tiedonmuodostus valmiin tietämisen sijaan. Interprofessionaalinen sosiaalityöntekijä toimii muuttuvissa yhteistyösuhteissa joustavasti. (Laitinen ym. 2018, 157.) Jaettu asiantuntijuus on mahdollisuus vahvistaa asiakastyön tuloksellisuutta yksittäistenkin ammatillisuuksien kohdalla. Kollegiaalisuus mahdollistuu tällöin myös yli ammattirajojen. Interprofessionaalisuuden keskeinen sisältö on avoin dialoginen kohtaaminen, joka perustuu sekä toisen kuunteluun ja arvostamiseen sekä omaan ammatilliseen substanssiin. (Laitinen & Turunen, 2016.) Myös Vaininen (2011, 258) tuo esille sen, että sosiaalityöntekijällä on oltava tuntemusta myös muiden ammattikuntien osaamisesta sekä vuorovaikutusosaamista, joka tarkoittaa käytännössä toisten ammattikuntien kunnioitusta, nöyryyttä, dialogista kohtaamista.

Moniammatillisen työn tutkimuksessa on havaittu, että se, kun työntekijät tuntevat toisensa ja toistensa työnkuvat, lisääntyy myös luottamus ja kaikkien oma käsitys omasta roolista työssä. Moniammatillisuutta haastaa kuitenkin valtakysymykset ja jäsenten erilaiset asemat ryhmässä. Esimerkiksi sosiaalityön edustaja saattaa tuntea olonsa toissijaiseksi suhteessa esimerkiksi lääkäriin. Myös ammatilliset itsetunnon haasteet voivat vaikuttaa yhteistyön sujumiseen. Myös salassapitosäädösten ja organisaatioon liittyvien käytäntöjen koetaan usein estävän tehokasta moniammatillista työskentelyä. Moniammatilliseen työhön vaikuttaa tietenkin myös toiminnan tehtävä ja tavoitteet. Moniammatillisen työn tutkimuksessa ja kehittämisessä tulee usein esille, että osapuolet eivät välttämättä kovin hyvin tunne toistensa työtä ja niiden sisältöjä,

samoin myöskään yhteinen ammatillinen kieli on kehittymätön. (Kekoni ym. 2019, 24-29.) Moniammatilliseen toiminnan onnistumiseen vaikuttaa ymmärrettävästi myös ulkoiset olosuhteet, rakenteet ja resurssit, mutta myös jäsenten sosiaalisista suhteista syntyvät olosuhteet. Moniammatillisen työn tekijöiden olisi hyvä tuntee toisensa muutoinkin kuin ammatillisesti – tai ainakin olla tietoinen siitä, että epämuodollinen vuorovaikutus ei-ammattillisista asioista luo osaltaan olosuhteita onnistu- neelle vuorovaikutukselle ja moniammatilliselle yhteistyölle.

2.2 Vuorovaikutus ja dialogisuus

Sujuva vuorovaikutus on keskeistä kaikessa moniammatillisessa työskentelyssä. Vuorovaikutusosaaminen linkittyy substanssi- ja prosessiosaamiseen. Sosiaalialan ammattilaisen alaan liittyvä tietoperusta vahvistuu työkokemuksen myötä. Ammattilaisen taidot ja tiedot tulevat vaikuttavaksi kuitenkin vain vuorovaikutuksen kautta moniammatillisessa yhteistyössä. (Mönkkönen & Leinonen & Arajärvi & Hovatta, & Tusa & Salokangas 2019, 46-47.) Ammattilaiselta vaaditaan substanssiosaamista, prosessiosaamista ja vuorovaikutusosaamista. Substanssiosaamisella viitataan oman ammatin tietotaidon hallintaa ja sen kehittämisen kykyä. Prosessiosaaminen tarkoittaa sitä, että työntekijä omaa taidot viedä työn prosesseja eteenpäin ja tehdä niitä myös muille ammattilaisille näkyviksi. Prosessiosaaminen on myös toiminnan oikea-aikaisuutta ja valintoja siitä, ketä kutsutaan milloinkin mukaan prosessiin ja sitä, että toimijoiden sitoutuminen onnistuu. Vuorovaikutusosaaminen on siis laaja alue, joka käsittää kaikki kommunikoinnin ja suhteiden luomisen taidot. Vaativaksi vuorovaikutuksen tekee usein vaihtuvat asiakastilanteet ja se, ettei koskaan voi olla varma siitä, miten vuorovaikutus eri ihmisten välillä toimii ja etenee. (Mönkkönen 2007, 29-31.) Ryhmän jäsenet voivat myös suhtautua yhteiseen työskentelyyn eri tavoin, mikä synnyttää jännitteitä. Silloin kun ryhmän jäsenten intressit poikkeavat ryhmän näkökulmasta, on sitoutuminen yhteistyöhön heikkoa. Jos ryhmän ja yhteistyön merkitystä ei ymmärretä, voidaan toimintaan osallistua vain oman edun näkökulmasta. Kolmas ja toivottu tapa liittyä ryhmän toimintaan on se, että ryhmän jäsen omaksuu ryhmän yhteisen eetoksen. (Mönkkönen 2007, 49). Kun moniammatillinen vuorovaikutus toimii hyvin, täyttyy ryhmän jäsenten olla kaikkien motivoituneita yhteiseen työskentelyyn.

Vuorovaikutuksen vaikuttavuus on myös tärkeä kysymys liittyen tähänkin tutkimukseen. Palveleeko vuorovaikutus asiakkaan etua, tuottaako se tuloksia sen kanalta, siten että lapsen etu ja kasvatus onnistuu laadukkaammin? Sosiaali- ja terveysalalla on esillä paljon asiakaslähtöisyys sekä kysymykset palvelujen vaikuttavuudesta.

Vähän puhutaan myös siitä, miten yhteistoiminta asiakkaan ja työntekijän välillä rakentuu. Asiakkaan ja työntekijän yhteistyösuhteella on kuitenkin ratkaiseva merkitys asiakkaan kuntoutumisen tai laadukkaan hoidon ja kasvatuksen kannalta. Moniammatillisen työn yksi tärkeä tavoite onkin vaikuttavan vuorovaikutuksen kehittäminen. Erityisen tärkeää on se, miten vuorovaikutuksessaamme suhtaudumme toiseen ammattilaiseen, kohtelemme häntä tasavertaisena ja se, että kohtaamme hänet kunnioittavasti yksilönä omine ammatillisine ja henkilökohtaisine näkökulmineen. Arvostetuksi tulemisen kokemus on tärkeä tähän liittyvä asia, olipa kyse sitten asiakkaasta, kollegasta tai yhteistyökumppanista. Hyvä kohtaaminen ja vuorovaikutus edellyttää myös puitteet, joissa vuorovaikutus on yleensä mahdollinen. Roosin ja Mönkkösen (2019) mukaan voidaan puhua myös suhteissa olemisesta, eli siitä minkälaisia kohtaukset ovat. Hyvä kohtaaminen ja vuorovaikutus ei silti automaattisesti kuitenkaan tuota hyviä tuloksia asiakkaan kannalta, ellei sitten onnistunutta vuorovaikutuksena pidetä osallistujien omia myönteisiä tuntemuksia. Tärkeää olisi siis se, että kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa syntyy vaikuttavuutta. Vaikuttavuus ei tarkoita sosiaali- ja terveysalalla pelkästään taloudellista, panos-tuotos tuloksellisuutta, vaan laajasti yhteisen ymmärryksen rakentumista, uusien ratkaisujen löytämistä ja osapuolien tasapuolista osallisuutta päätöksentekoon. (Mönkkönen ym. 2019, 50-51.)

Vuorovaikutustaidot määritellään usein enemmän taiteeksi kuin tieteeksi, sitä kuvataan usein hieman mystisesti, viitaten johonkin, mikä ei ole palautettavaksi tieteeksi tai toiminnaksi vaan viittaa ihmisen syvempään olemukseen tai aitoon minään, eettisyyteen tai henkisyysyteen. Suosittu ja paljon käytetty käsite syvällisen ja onnistuneen vuorovaikutuksen kuvaamiseen on dialogisuus. Dialogisuus on pyrkimystä yhteiseen ymmärrykseen, jossa jokainen haluaa aidossa dialogissa oppia toisiltaan ja jossa useat eri yksilölliset näkökulmat pääsevät yhdessä moniäänisesti ilmi ja synnyttävät uusia ääniä. (Mönkkönen ym. 2019, 52-55.) Dialogisessa vuorovaikutuksessa tapahtuu omasta ammattialan näkökulmasta irtautuminen ja yhdessä kyetään hyödyntämään kaikkien asiantuntemusta oman ymmärryksen laajentamiseksi. Dialogisuus ei siis tarkoita vuorovaikutustekniikkaa vaan kommunikaatiosuhdetta, jossa on turvallista kertoa esimerkiksi jotain henkilökuntaisempaa kuin vain pysyä ammatillisessa substanssissaan. Oman alan substanssiosaaminen voi parhaimmillaan rakentua dialogisessa suhteessa muihin ammattilaisiin, jolloin eri osaamisalojen osaaminen syventyy ja laajenee ja jokainen uskaltautuu myös epävarmuusalueilla suhteessa omaan ammattitaitoonsa. Tällöin varmistuu myös asiakkaan oikeus saada parasta mahdollista palvelua, kun eri näkökulmat otetaan tasa-arvoisesti huomioon päätöksenteossa. Jotta dialogisuus mahdollistuu, tulee jokaisen moniammatillisen ryhmän jäsenen kokea olonsa turvalliseksi ja arvostetuksi ja samalla mukautua yhteisön kulttuuriin ja sosiaalisiin ehtoihin. (mt. 62-71.) Eri ammattikuntien perustehtävien tiedostaminen on

tärkeää, ettei erityistehtävien ammatillinen identiteetti hämäry. Aito yhteistoiminnallisuus edellyttää, että osapuolet ovat perillä jokaisen työn arvoista ja jakavat edes joltain osin näihin arvoihin pohjautuvan yhteisen ryhmäidentiteetin. Moniammatillinen työskentely edellyttää, että olemme kiinnostuneita oppimaan toisten työtavoista. Jos yhteistyö koetaan uhkaavaksi, johtaa se helposti omien ammatillisten rajojen vartiointiin. Moniammatillisen työn ja vuorovaikutuksen merkitystä olisi siis hyvä pyrkiä ymmärtämään asiakkaalle tuottaman lisäarvon, eikä oman ammatillisen identiteetin suojaamisen kautta. Jokainen joutuu etsimään ja arviomaan omaa ammattitaitoaan ja positiotaan jatkuvasti, mikä tuottaa epävarmuutta. (mt. 72-73.)

Onnistuneen vuorovaikutuksen taustalla voidaan nähdä dialogisuus, joka vaatii syntyäkseen turvallisen ilmapiirin, jossa jokainen ryhmän jäsen kokee olonsa hyväksytyksi ja arvostetuksi. Steven W. Porges (2011) on kehittänyt polyvagaalisen teorian, joka on teoria autonomisen hermoston rakenteesta ja joka yhdistää neurobiologian, evoluution ja sosiaalisuuden näkökulman vuorovaikutukseen ja kaikkeen sosiaaliseen inhimilliseen toimintaan. Tulkintani on, että dialogisuudella on polyvagaalisen teorian näkökulmasta neurologinen perusta. Turvallisuus on ennen kaikkea sosiaalisesti luotu hermostollinen tila. Turvallisuus ei ole siis uhan puutetta, vaan turvallisuus on aktiivista sosiaalista ja hermostollista ”yhdessä-säätelyä” (eng. co-regulation). Ihminen tarvitsee turvallisuutta, jonka voimme saavuttaa parhaiten yhdessä ja yhteydessä toisten ihmisten kanssa. Kasvaakseen, palautuakseen ja oppiakseen ihmisen tulee siis tuntea olevansa turvassa. Turvassa oleminen koetaan neurologisella tasolla, ilman tietoista ajattelua asiasta. Samalla tavalla myös turvattomuus ja uhan signaalit havaitaan sosiaalisesti. Yksinkertaisten voi sanoa, että jos vuorovaikutuskumppani on kireä tai pelokas, kopioimme nopeasti tämän hermostolliset tilan tiedostamattamme. Jos vuorovaikutuskumppani on rauhallinen, kopioimme neurologisesti tämänkin tiedostamattamme. Dialogisessa vuorovaikutuksessa ei siis ole kyse vain kohteliaasta ja empaattisesta keskustelusta edes tai edes pelkästään eettisesti korkeatasoisesta työskentelystä, jossa sosiaalityöntekijän toiminnasta välittyy hyväntahtoisuus asiakasta kohtaan. Kyse on myös neurologisista tiloista, joiden itse- ja yhdessä säätely on lähes kaiken onnistuneen vuorovaikutustyön perusta niin ammattilaisen ja asiakkaan välillä kuin ammattilaisten välisessä vuorovaikutuksessa. Ilman turvallisuutta ilmentävää neurologista tilaa, ei dialoginen vuorovaikutus ole käytännössä mahdollinen. Turvallisuuden ja hermostollisten tilojen säätely tapahtuu esimerkiksi äänen sävyillä ja muilla hyvin huomaamattomilla non-verbaalisilla tavoilla ja tiedostamattomalla tasolla. Vuorovaikutus-, dialogi- ja tunnetaidot ovat siis myös hermostollisen tilan säätelytaitoja. Moniammatillinen työ onnistuakseen vaatii siihen osallistujilta tietoisia tunnetason osaamista, jossa omat hermostolliset tilat ovat vähintäänkin tiedostettuja ja jos mahdollista, myös hallittuja.

2.3 Lapsen etu

Kansainvälisesti lapsen edun käsite palautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen vuodelta 1989. Suomessa lapsen etu vakiintui lainsäädäntöön 1980-luvun lapsilainsäädännön kehittymisen myötä. Jo vuonna 1983 säädetty lastensuojelulaki (683/1983) asetti lapsen edun kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa ohjaavaksi. Lapsen edun käsitteen merkityksen vahvistuminen jatkui, kun YK:n lapsen oikeuksien sopimus ratifioitiin vuonna 1991. Lapsen etu ja siihen viittaminen ovat keskeisiä ydinkäsitteitä nykyisessä lastenhuoltokielessä. Sen rinnalla viitataan lasten oikeuksiin, osallisuuteen, liittymiseen, intresseihin, tarpeisiin ja näkökulmiin. Lapsen etuun liittyvät kannanotto hyvästä tai huonosta lapsuudesta, ovat hyvin vahvoja yhteiskunnallisen keskustelun retoriikan ja vaikuttamisen tapoja. Lapsen edun käsitteellä ja kannanotoilla legitimoidaan käytäntöjä ja määritellään asiantiloja vallitsevassa yhteiskunnallisessa retoriikassa oikeiksi ja vääriksi ja joskus jopa pelkkä viittaus lasten etuun riittää arvioimaan jonkin toiminnan tai näkökulman hyväksi ja oikeaksi. Lastensuojelussa tavoitteena lapsen etu on aina ensisijainen huomioon otettava asia ja kaikkien päätösten ohjenuora siis onkin, että niiden tulee olla lapsen edun mukaisia. Esimerkiksi taloudelliset perustelut, hallinnon toimivuus tai vanhemmat näkökulmat ja toiveet eivät voi ohittaa lapsen etua. Lainsäädännössä lapsen edun huomioon ottaminen tulee selkeästi ja lapsen asioita hoitaville viranomaisille velvoittavana esille. Vaikka asiasta on määrätty laissa, lapsen etu -käsite on kuitenkin samaan aikaan epäselvä ja heikosti määriteltä. Sitä joudutaankin tulkitsemaan ja arvioimaan aina uudestaan vaihtuvissa tilanteissa. Tilannekohtaisen harkinnan ja arvioinnin tekemisessä syntyy eri ihmisten välille aina eroja. Tämä johtaa ymmärrettävästi siihen, että erimielisyyttä syntyy, mikä lopulta on lapsen edun mukaista. Kun lapsen edusta ollaan eri mielisiä, voi toiminta ja päätökset hidastua, ratkaisu voi jäädä kokonaan tällöin tekemättä tai se voi olla lopulta lapsen edun vastainen, ainakin jonkin näkökulmasta. (Pösö 2012, 76-77.)

Lapsen etu yhdistyy laajempaan lapsen oikeuksien käsitteeseen. Lapsen oikeuksien määrittely on muuttunut historiassa ja sen sisältö vaihtelee eri kulttuureissa. Lastensuojelulaissa (417/2014) pyritään turvaamaan: lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja pysyvät ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärrystä, hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvontaa ja huolenpitoa, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön, ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen asioissaan ja kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. Lastensuojelulaki ohjeistaa siis arvoimimaan lapsen etua lapsen sosiaalisten suhteiden luonteen ja osallisuuden kannalta. Lapsen oikeuksia ja etua määriteltessä painottuu lapsen lähisuhteiden tärkeys ja pysyvyys, ja lapsen osallisuuden tukeminen. Lapsen etu on laaja ja ei kovinkaan erottelukykyinen käsite. On

perusteltua kysyä, kuinka hyvin lapsen edun käsite ja normisto auttaa huostaanotossa tai sijaishuollon aikana toteuttamaan lastensuojelua. (Pösö 2012, 80-81.)

Lapsen oikeus käsite liittyy ja yhdistyy myös lapsen edun käsitteeseen. Suomessa on esitetty, että lapsen oikeudet ovat kehys lapsen edun määrittelylle. Lapsen etu on osa lapsen oikeuksia. Lapsen oikeuksia määritellään Suomessa lastensuojelulaissa ja perustuslaissa. Lastensuojelulain tarkoitus on "Turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainokseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (417/2007). Suomessa myös perustuslaissa (11.6.1999/731), määritellään, että "Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti". YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa keskeistä on yhdenvertaisuusperiaate, lapsella on aina sama arvo kuin aikuisillakin. Muut periaatteet ovat ihmisarvon ja perusvapauksien kunnioitus, lapsen etu ja oikeusturva. Näiden periaatteiden oletetaan toteutuvan kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa, yksilö ja perhekohtaiseen lastensuojeluun saakka. Haasteena tasa-arvoisuuden periaatteessa on samaan aikaan tunnustaa lapsen erityisen suojelun tarve. (Pösö 2012, 83-86.)

Sosiaalityön näkökulmasta lapsen etu on poikkeuksetta otettava huomioon vanhemmista erottamisessa, yhteydenpidon rajoittamisessa vanhempiin ja lapseksi ottamisessa. Lapsen etua ei määritellä tarkkaan, mutta määritellään kenen ja missä tilanteissa lapsen edun huomioiminen on olennaista ja välttämätöntä. Lapsen oikeuksiin liittyen on haasteena Pösö (2012,83) esittää Bob Franklin (1995) mukaan, että lapsuus muuttuu jatkuvasti yhteiskunnallis-historiallisena käsitteenä, lapsuuden sitominen ikään ei tämän vuoksi onnistu. Lapsuudelle on olennaista riippuvuus aikuisista, mikä haastaa tasavertaisten oikeuksien käsitettä lasta oikeuksien haltijana. Oikeuksilla voidaan tarkoittaa juridisia oikeuksia, moraalisia oikeuksia tai oikeutta suojeluun ja osallisuuteen. Se, miten oikeudet määritellään kunkin mielessä, johtavat erilaisiin tulkin-toihin ja käytäntöihin lasta koskevien oikeuksien soveltamisessa ja lapsen edun käsitteen ymmärtämisessä. Suojeluoikeuksia korostamalla lapsi asetetaan passiivisen uhrin asemaan, osallisuutta korostamalla sitoutetaan näkemykseen vain tietynkaltaisesta osallisuudesta. Lapsilta on taipumus odottaa "oikeita päätöksiä ja ratkaisuja", rajoittamalla siten osallisuus-oikeuksien käyttöalaa, aikuisilla on sen sijaan seurauksitta oikeus käyttää oikeuksiaan, miten haluaa. (Pösö 2012, 83-84.)

Lapsen näkökulman käsite on lapsen oikeuksia ja etua vielä epäselvempi käsite. Usein kyse on lapsen äänestä, jota peräänkuulutetaan erilaisissa yhteyksissä. Lapsen näkökulma liittyy lastensuojelun ja sijaishuollon päätöksissä siihen, että lapsen mieltä kiinnitetään ja toivomuksiin kiinnitetään riittävästi huomiota. Lapsen näkökulman huomioiminen voi tarkoittaa sen laajaa ja yleistä huomioimista ja kuulemista erilaisissa tilanteissa tai tarkemmin muodollisena päätöksentekoon liittyvänä kuulemisena. Lapsen tiedon arvostus ja kuuleminen on moraalisesti tärkeää, mutta se alistetaan lapsen

edulle, joka on muiden kuin lapsen itsensä määrittelemä. Lapsen näkökulma ja lapsen etu ovat siis käsitteinä erilaisia. Lapsista voidaan tehdä vuorovaikutuksessa samanlainen ryhmä, jonka näkökulma lähtökohtaisesti eroaa muiden sukupolvien näkökulmasta. Vuorovaikutuksellisesti kuulija voi myös ymmärtää tai olla ymmärtämättä lapsen näkökulmaa. Sijaishuollossa olevien lasten näkökulman esiintuominen ja vastaanottaminen on erityisen vaativaa, koska heille ei juuri anneta tilaa välittää näkökulmaansa ja jos tila annetaan, näkökulmaa tulkitaan, vähätellään tai romantisoidaan kuulijan ehdoilla. Lapsen etua, oikeuksia tai näkökulmaa voidaan lopullisesti määritellä eikä niistä voi johtaa yksiselitteisiä toimintaohjeita lastensuojelun moninaisiin tilanteisiin. Käsitteet ovat limittäisiä ja niillä voi perustella toinen toisensa. Lastensuojelussa tilanteet ovat monimutkaisia ja epävarmuus käsitteiden sovellettavuudesta on erittäin suuri. Päätöksenteko on useimmiten vaikeaa ja ammattilaisten pitäisi oppia kestämään epävarmuutta, neuvottomuutta ja ristiriitoja. (Pösö 2012, 85-89.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa selvitetään sijaishuollon työntekijöiden käsityksiä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijöiden kanssa ja tämän merkitystä lapsen onnistuneen sijaishuollon kannalta. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia käsityksiä sijaishuollon työntekijöillä on vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa?
2. Millainen vuorovaikutussuhde sosiaalityöntekijän ja sijaishuollontyöntekijöiden välillä edistää lapsen etua ja sijaishuollon onnistumista parhaiten ja mitkä asiat ovat vuorovaikutuksessa ovat sijaishuollon laatua sijaishuollon näkökulmasta heikentämässä?

Sijaishuollon työntekijöiden käsityksistä vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa kysytään, koska tämän asiantuntijaryhmän näkökulma tähän aiheeseen on tutkimuksissa kuin julkisessa keskustelussa on jäänyt vähäiseksi. Toinen kysymys tarkentaa ja suuntaa tutkimusta ja aineiston analyysia sijaishuollon työn perustehtävän näkökulmaan. Kaikkien sijaishuollossa työskentelevien yhteistyön ja vuorovaikutuksen tavoite on aina lapsen paras mahdollinen sijaishuolto, on siis merkityksellistä selvittää miten vuorovaikutus ja yhteistyö palvelee tätä työn perustehtävää sijaishuollon työntekijöiden näkökulmasta.

3.2 Aineisto

Tutkimuksen aineisto on kerätty toteuttamalla viisi teemahaastattelua sijaishuollon työntekijöille. Tavoitteena tutkimuksessa on selvittää erilaisia käsityksiä vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tutkin aihepiiriä, josta minulla ei ole suoria henkilökohtaisia kokemuksia, joten en pystynyt oman esiyymmärrykseni tai teorian tiedon perusteella selvästi ennakoimaan esiin tulevia käsityksiä, joten teemahaastattelun ja fenomenografisen, aineistolähtöisen tutkimusotteen valitseminen oli luontevaa. On tuotava esiin, että tiesin oman työnhajaaja kokemukseni perusteella sijaishuollon yksikössä, että vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa on sijaishuollon työntekijöillä erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä. Ennakokäsitykseni olivat peräisin kuitenkin kahdesta lyhyestä keskustelusta sijaishuollon työntekijöiden kanssa, jossa heidän sosiaalityöntekijän kanssa tehtävää yhteistyötä on sivuttu lyhyesti. Käytännön tason tietoni aiheesta riittivät siis vain aiheeseen motivoitumiseen ja tutkimuksen aiheen valintaan.

Lähetin sähköpostilla pyyntöjä osallistua tutkimukseen kahteentoista sijaishuollon yksiköön ja kaikki haastattelupyyntöön myönteisesti vastanneiden kohdalla haastattelu toteutui etäyhteydellä. Alkuperäinen tarkoitus oli rajata tutkimus koskemaan selkeästi ammatillisia perhekoteja, mutta käytännössä haastateltavat valikoituvat sillä perusteella, kuka koki, että tutkimusaihe on tärkeä ja hänellä on jotain sanottavaa asiaan. Kaikki haastateltavat myös kertoivat oma-aloitteisesti, että tutkimuksen aihe on heidän mielestään tärkeä ja sen takia halusivat osallistua haastatteluun. Haastateltavat työskentelivät niin ammatillisissa perhekoteissa kuin lastensuojelulaitoksissa ja heillä oli kokemusta myös eri yksiköissä toimimisesta aikaisemmalla työurallaan. Sijaishuollon yksiköt, joissa haastateltavat työskentelivät, sijoittuivat maantieteellisesti eri puolille Suomea. Ehtona haastatteluun osallistumiselle oli, että heillä on kokemusta sosiaalityöntekijöiden kanssa tehdystä yhteistyöstä sijaishuollon esihenkilönä tai lapsen omahoitajana vähintään kahden vuoden ajalta.

Kettunen (2011) nojautuu Martonin ja Boothin (1997) käsitykseen siitä, että Fenomenografisessa aineistonkeruussa on erityisen merkityksellistä kysymyksenasettelun avoimuus, jotta erilaiset käsitykset voivat tulla näkyviin tutkimusaineistosta. Tavoitteena haastatteluissa oli vapautunut ilmapiiri, jossa rohkaisin kertomaan omia henkilökohtaisia ajatuksia ja kokemuksia. Aloitin aina haastattelut avoimesti pyytämällä kertomaan mitä haastateltavalle tulee mieleen tai mitä hän ajattelee vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Teemahaastatteluissa käytin kysymysrunkoa (LIITE 1) mutta kysymysrunko toimi pääasiassa tutkijan muistilistana mahdollisesti käsiteltävistä aiheista. Pyrin välttämään johdattelua ja pitää omat puheenvuoroni lyhyinä. Keskustelussa tiivistin ja toistin haastattelijan sanomaa, varmistin että ymmärsin oikein ja pyysin kertomaan lisää. Lopuksi kysyin vielä, onko

jotain mitä hän haluaa vielä sanoa aiheesta jotakin, mistä ei olla vielä keskusteltu. On selvää, että tutkijan oma ymmärrys tutkittavasta aiheesta tarkentui jokaisen haastattelun myötä, joten täysin samanlaisina haastattelut eivät toteutuneen. Pyrin siihen, että haastatetuissa haastateltavien oli turvallista kertoa näkemyksensä sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta. En itse ole toiminut lastensuojelun sosiaalityöntekijän tai sijaishuollossa työntekijänä, mutta työnohjaajana sijaishuollon yksiköissä olen tottunut keskustelemaan sijaishuollon työntekijöiden kanssa ja tunnen heidän työtodellisuutensa kohtuullisen hyvin. Sijaishuollon työstä ja sijaishuollon työntekijöiden käsityksistä sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalityöstä minulla oli siis jonkinlaista, mutta vähäistä, esiymmärrystä. Olin haastatteluissa kuitenkin selvästi sosiaalityön opiskelijan ja tutkijan roolissa mikä mielestäni edisti avointa ja vapautunutta vuorovaikusta.

Kolme haastateltavista omasivat yli 10 vuoden kokemuksen sijaishuollossa toimimisesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Kahdella haastateltavaa oli alle 10 vuoden kokemus toimimisesta sijaishuollossa. Haastateltavat toimivat ammatillisissa perhekodeissa tai lastensuojelulaitoksien työntekijöinä. Esihenkilöasemassa työskenteli kolme haastateltavista. Neljällä haastatelluista oli ammattikorkeakoulutai korkeakoulututkinto, yhdellä haastateltavalla ammatillinen perustutkinto. Haastateltavat olivat vapaaehtoisesti ilmoittaneet haastatteluun sähköposti kyselyjeni pohjalta. Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä (Teams-sovellus) ja tallennettiin videomuodossa. Haastattelut litteroitiin peruslitterointina, ilman että esimerkiksi äänenpainoja tai puheen taukoja kirjattiin ylös. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 60 liuskaa. Ilmaisun tapaa tai muotoa ei litteroitu koska analyysin kohteena tutkimuksessa ovat haastatteluissa ilmaistut käsitykset, jotka fenomenografiassa otetaan sellaisinaan huomioon ilman muuta tulkintaa. Sitaatteja on muokattu tutkimusraporttiin luottavuuden lisäämiseksi, esimerkiksi poistamalla täytesanoja, sanojen toistoja ja muokkaamalla sanoja puhekielisestä kirjoitetun kielen suuntaan, silloin kun se on heikentänyt luettavuutta ja ymmärrettävyyttä selvästi. Haastatteluja, litterointeja ja kategorioiden muodostamiseen käytettyä taulukkoa säilytän huolellisesti erillisellä tallennusvälineellä, joka ei ole yhteydessä internettiin.

3.3 Fenomenografia

Menetelmällinen lähestymistapa tutkimuksessa on fenomenografia, joka hahmottaa myös tutkimuksen tieteenfilosofista näkökulmaa. Fenomenografinen tutkimus on laadullista ja aineistolähtöistä, joten merkityssisällöt ja niistä esiin nousevat kategoriat rakentuvat haastateltavien puheessa ja myös ristiriitaiset käsitykset otetaan

huomioon analyysissa. Fenomenografisen analyysin tuloksena on kuvaus haastateltujen sijaishuollon työntekijöiden kokemusten ja käsitysten yhtäläisyyksistä ja eroista. Ference Marton (1986) kehitti fenomenografian oppimisen tutkimukseen, mutta se soveltuu kuitenkin hyvin myös käsitysten erojen analysointiin (Ahonen 1994, 117). Fenomenografiassa tutkitaan ihmisten erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten haastateltavat ilmiön kokevat ja millaisia käsityksiä heille kokemuksista on syntynyt. Tavoitteena on tutkija ja ymmärtää käsitysten välisiä eroja ja niiden keskinäisiä suhteita. Keskeinen ajatus fenomenografiassa on se, että on olemassa vain yksi maailma, jonka eri ihmiset ymmärtävät kukin omalla tavallaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tutkimuskohdetta ei voi tutkia sellaisenaan todellisuutena, vaan kohdetta tulee tarkastella yksiköiden kokemusten ja ymmärryksen kautta. Ihminen käsittää aina ilmiöt yksilöllisesti ja vain osan ilmiöstä. Yksilöllisyyden korostamisesta huolimatta fenomenografiassa lähdetään kuitenkin siitä, että olemassa on vain rajallinen ja pieni määrä erilaisia kokemisen mahdollisuuksia. Yhdellä ihmisellä voi olla myös useita käsityksiä tutkittavasta asiasta eri aikoina ja eri tilanteissa. Fenomenografiassa yksilöt nähdään erilaisten tapojen kantajina käsittää ja ymmärtää ilmiöitä. (Niikko 2003, 24-29.)

Analyysin tuloksena on kohderyhmän ilmiöitä koskevien kokemusten ja käsitysten erot esitetään kategorioina, jossa erot on esitetty loogisina luokituksina, eli kategorioina, jotka ovat loogisesti suhteessa toisiinsa eivätkä mene päällekkäin toistensa kanssa. Kettunen (2021) viittaa Martoniin ja Boothiin (1997) ja esittää, että vaikka fenomenografinen tutkimus perustuukin yksilön kuvauksiin tutkittavissa ilmiöistä, lopullinen tavoite on luoda kuvaus kollektiivisesta näkökulmasta. Kuitenkaan mitään lopullista tai yhtä totuutta ei etsitä fenomenografiassa etsitä, fenomenografia on kiinnostunut ihmisen käsityksistä kyseisestä ilmiöstä, ei jostakin niiden takana olevasta todellisuudesta (Järvinen & Järvinen 2000, 86).

Fenomenografia ollaan käsitetty usein pelkäsi laadullisen aineistoin analyysimenetelmäksi, sillä kuitenkin on ontologisia ja epistemologisia sitoutumisia, joihin tässäkin tutkimuksessa sitoudutaan. Fenomenografisen tutkimustradition yhtenä perustana pidetään Piaget'n kehityspsykologisia tutkimuksia, hahmopsykologiaa ja neuvostoliittolaista tutkimustraditiota. Hahmopsykologiaan fenomenografia liittyy siinä, että se tutkii tapahtumaa, missä ihminen pyrkii muodostamaan vaikeasti ymmärrettävästä informaatiomassasta itselleen ymmärrettävän kokonaisuuden, jossa ihminen hyödyntää kokemuksiaan, tietoaan ja kuvitelmiaan. Neuvostoliittolaiseen tutkimustraditiossa tutkitaan käsitysten muodostumisten relationaalisuutta ja ihmisen toiminnan ymmärtämistä relationaalisiksi ja funktionaalisiksi kokonaisuuksiksi. Fenomenografiaan tämä liittyy siinä, että siinä korostetaan ajattelun luovuutta, ja muita aineiston laadullisia ja sisällöllisiä eroja ja etsitään niitä. (Niikko 2003, 7-9.) Martoniin

& Boothiin (1997) nojautuen Niikko (2003, 10) esittää, että fenomenografisessa tutkimuksessa lähdetään siitä, että voidaksemme ymmärtää sen, miten yksilöt käsittelevät esimerkiksi ongelmia, erilaisia tilanteita ja yleisesti maailmaa, meidän tulee tavoittaa ja ymmärtää se tapa, jolla yksilöt kokevat näitä tilanteita. Voidaksemme toimia jollakin tietyllä tavalla, täytyy ilmiö kokea tietyllä tavalla. Voimme siis toimia maailmassa vain suhteessa omaan kokemukseemme.

Niikko (2003, 14-15) tiivistää Uljensin (1996) näkemystä fenomenografian ja fenomenologian yhtäläisyyksiä ja eroja sekä yksilön kokemuksen merkitystä tutkittavaan todellisuutena: Fenomenografiassa, kuten fenomenologiassakin, lähtökohta on, että on olemassa vain jokaisen ihmisen eri tavalla ymmärtävä yksi todellisuus. Ei siis ole olemassa muuta maailmaa tai todellisuutta kuin koettu todellisuus., joka on olemassa yksilön ulkopuolella, mutta mitään eroa ei ole mielen ja ulkoisen maailman välillä. Ero fenomenografiassa verrattuna fenomenologiaan on siinä, että siinä pyritään tutkimaan useimmiten tutkijan näkökulmasta ja pyritään muodostamaan käsitys asioiden tilasta yleisellä tasolla. Fenomenografiassa tutkitaan todellisuutta siten, kuten jokin ihmisryhmä sen ymmärtää. Fenomenologia ja fenomenografia jakavat paljon, mutta ovat osin myös ristiriidassa. Molemmissa tavoitteena on paljastaa inhimillistä kokemusta ja molemmat pitävät ihmisen tietoisuutta tutkimuskohteena. Molemmissa tutkimustraditioissa lähdetään siitä, että on vaihtelevia tapoja ymmärtää tai havaita ja kuvailla tilanteita, sekä molemmat lähestymistavat ovat orientaatioiltaan kuvailevia. Fenomenografia ei kuitenkaan kehittänyt samalla tavalla kuin fenomenologia vaan, fenomenografia perustuu pitkälti käytännön tutkimusintresseihin, fenomenologia vahvemmin tieteenfilosofisiin näkemyksiin. (Niikko 2003, 44.) Fenomenografiassa pyritään vangitsemaan ilmiön olemus ja tarkastelemaan kuviteltuja variaatioita ja eroja tutkimuksen ratkaisevana analyysivaiheena. Fenomenografia on myös enemmän metodinen lähestymistapa, jolla pyritään kuvaamaan niitä erilaisia tapoja, joilla todellisuuden ilmiö koetaan ja käsitteellistetään. Fenomenografian peruskiinnostus on kuvata kokemuksen variaatioita, yleistää ja hierarkisoida ne. (Niikko 2003, 22-26.)

Tässä fenomenografisessa tutkimuksessa ei oteta kantaa siihen, miten vuorovaikutus objektiivisesti toteutuu esimerkiksi palvelujärjestelmän, lainsäädäntöön tai edes objektiivisen lapsen edun näkökulmasta, vaan tutkimuksen kohteena ja totuutena pidetään niitä käsityksiä, mitä sijaishuollon työntekijöillä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta on.

3.4 Aineiston analyysin vaiheet

Luin analyysin ensimmäisessä vaiheessa litteroidun haastatteluaineiston läpi ja keräsin taulukkoon ilmaisuja, jotka liittyvät vuorovaikutukseen tai yhteistyöhön sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon työntekijän välillä. Tässä vaiheessa halusin saada yleiskäsityksen aineistosta, joten yhdistin taulukkoon oman samana toistuvia tai samaan aiheeseen liittyviä käsityksiä. Esimerkiksi jos haastateltava puhui positiiviseen sävyyn siitä, että sosiaalityöntekijä saattaa soittaa yllättäen ja kysyä mitä kuuluu tai jos haastateltava puhui yleisesti siitä, että parhaiten sujuu sellaisten sosiaalityöntekijän kanssa, joiden vuorovaikutus on rentoa ja epämuodollista – tulkitsin tämän kertovan samasta kategoriasta, jota en vielä tässä vaiheessa kuitenkaan nimennyt. Samana toistuvia käsityksiä löytyi ja tarkastelin niiden määrällistä toistumista ja jakautumista haastattelussa. Tämä vaihe toimi ennen kaikkea aineiston syvälukemisen vaiheena.

Toisessa analyysin vaiheessa kävin aineiston läpi yksityiskohtaisemmin. Kirjasin kaikki lausumat aineistoista taulukkoon, jotka saattoivat olla tutkimuskysymyksen kannalta mukaan olennaisia. Suurin osa litteroidusta aineistosta päätyi tähän taulukkoon. Lausumien kontekstin tarkistamisen helpottamiseksi käytin jokaisen lausuman alussa lähdeviitteenä haastattelun numeroa ja sivunumeroa litteroidusta aineistosta, mistä lainaus on otettu (esim. 1H3, haastattelu numero 1, sivu 3). Tämän jälkeen kirjoitin lainauksen viereen oman lyhennelmän lainauksen sisällöstä. Tämän vaiheen jälkeen luin lausumat uudelleen ja tarkennin omaa tiivistystäni lausumasta ja jaottelin lausumia aineistosta nousevien toistuvien teemojen, kategorioiden, mukaisesti. Tämän analyysivaiheentuloksena aineisto lainaukset irtosivat esittäjästään ja sain tulokseksi alustavat kategoriat, mitkä olivat vielä hajanaisia ja päällekkäisiä.

Kolmannessa vaiheessa kävin aineiston jälleen läpi ja tarkensin ja yleistin omia passiivimuotoista tiivistystä lausumasta, jotta merkitysyksiköiden jakautuminen kategorioihin tulisi nähtäväksi selvemmin. Siirsin merkitysyksikköjä eri kategorioiden alle ja lisäsin saman lausuman eri kategorioiden alle, jos se ilmensi jollakin tavalla useamman kategorian piirteitä. Tavoitteena oli nyt yhdistää ja löytää rajatumpi määrä kategorioita, joihin lausumat voisi jaotella. Omien passiivimuotoisten lausumien muodostamiseen ja tarkentamiseen liittyy myös tulkintaa, tämän takia tarkistin merkitysyksikön alkuperäisen yhteyden, jotta varmistui, että kyse todellakin oli aineistoon perustuvasta tulkinnasta, ei omiin ennakkokäsityksiini liittyvästä tulkinnasta. Tässä lopuksi yhdistelin ja nimesin kategoriat uudestaan, saaden lopuksi seitsemän kategoriaa, jotka sisältävät samaan aihepiiriin liittyviä erilaisia näkemyksiä, esimerkiksi hyvin tai heikosti toimivasta vuorovaikutuksesta lapsen sijoitusvaiheessa. Kategoriat esitellään luvussa 4.

Neljännessä ja tämän fenomenografisen analyysin viimeisessä vaiheessa rakensin haastateltavien käsityksiä kuvaavat ylätasoon kategoriat, joita kutsun Niikon (2003)

mukaisesti kuvauskategorioiksi. Kuvauskategorioiden muodostaminen vaatii tutkijan tulkintaa ja erilaisten käsityksiä yleistäviä päätelmiä. Tämän vaiheen tuloksena aineistoista ja kolmannessa vaiheessa muodostetuista kategorioista saatiin muodostettua lopulliset kuvauskategoriat, jotka tuodaan esiin tutkimuksen kuvauskategoriat-luvussa. Analyysin tuloksena saadut kolme kuvauskategoriaa tuovat esiin sen, millä erilaisilla tavoilla vuorovaikutus ja yhteistyö voidaan sosiaalityöntekijän kanssa sijaishuollon työntekijöiden kanssa käsittää.

3.5 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkimuksessa on haastateltu sijaishuollon työntekijöitä, jotka ovat vaitiolovelvollisia ohjaamiensa lasten asioista. Osallistujien kanssa keskusteltiin yleisellä ja oman kokemuksen tasolla yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijöiden kanssa, lapsen kasvatus ja hoito ei suoraan ollut keskustelun kohteena, eikä sijaishuollossa olevista lapsiin liittyvistä asioista kysytty haastattelussa. Lapsen haastava käyttäytyminen, esimerkiksi päihteiden käyttö, ristiriidat lomista tai karkaaminen sijaishuoltolaitoksesta tulivat esiin haastatetuissa, mutta nämä kaikki ovat hyvin yleisesti tiedossa olevia ja yleisiä sijaishuollossa olevien lasten haasteita ja ovat tyypillisesti tilanteita, joissa joudutaan tekemään aktiivisesti yhteistyötä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Esimerkkitapauksia kertoessaan sosiaalityöntekijän kanssa tehtävästä yhteistyöstä haastateltavat puhuivat yleisellä tasolla, mitkä ovat lasten- ja nuorten haasteet ja miten he kokivat sosiaalityöntekijän kanssa tehtävän yhteistyön näissä tilanteissa. Haastateltavat eivät kertoneet lasten oikeita nimiä, mutta lapsen nimet muutettiin sitaatteista tästä huolimatta varmuuden vuoksi. Haastateltavien henkilöllisyyttä ei tutkimuksessa paljasteta, eikä yksikön sijaintikuntaa kerrota. Yksilöivät tiedot, esimerkiksi sijaishuollon työntekijän työkokemukseen tai koulutukseen liittyen on poistettu. Myöskään muita sosiaalityöntekijöiden, sijaishuollon työntekijöiden tai lasten nimiä tai muita yksilöiviä asioita haastatteluissa ei tullut ilmi, mutta kaikki sitaatit käytiin tarkasti läpi useaan kertaan, jotta mitään tällaista ei ilmenisi. Suurin osa puheesta, mitä haastatteluissa tallentui, on laadultaan yleistä ja eikä sisällä arkaluonteista materiaalia, eikä yksittäisen lapsen asioista puhuttu. Aineiston perusteella myöskään sosiaalityöntekijöitä ei ole mahdollista tunnistaa. Tästä huolimatta pidin mielessä analyysissä ja sitaatteja valitessani, että ne voivat sisältää arkaluonteista tietoa. Kerroin haastattelun alussa kaikille haastateltaville, että tutkimus tullaan julkaisemaan kaikkien luettavaksi verkkoon.

Vaikka tutkimus perustuu sijaishuollon käsityksille, on selvää, että käsitysten tulkitseminen on tutkijan subjektiivinen prosessi. Tutkittaessa ihmisten käsityksiä ja kokemuksia, onkin tärkeää kiinnittää huomio tiedon tuottamisen ja tulkitsemisen huolellisuuteen. Ihmisarvon kunnioittaminen on keskeistä ja kaikille haastateltavat suostuivat vapaaehtoisesti haastatteluun ja heille kerrottiin avoimesti tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteesta (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara 2018, 25-26). Haastateltavat saivat suostumus- ja saatekirjeen ensimmäisen sähköpostin liitteenä, jolla tavoiteltiin haastateltavia. Lupasin haastattelun alussa, että anonymiteetistä pidetään huolta, eikä yksilöiviä tietoja, jos sellaisia tulisi haastattelussa ilmaista, liitetä tutkimusraporttiin. Haastateltavat olivat kaikki yksityisten palveluntuottajien työntekijöitä tai edustajia ja haastattelupyyntö lähetettiin aina yksikön esihenkilölle. Jossain yksiköissä työyksikössä oli päätetty yhdessä siitä, kuka haastatteluun voisi ja haluaisi osallistua. Tutkimusaineiston säilytyksessä noudatan erityistä huolellisuutta.

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää tiedostaa myös ennako-oletusten merkitys tutkimuksen lopullisiin tuloksiin (Eskola & Suoranta 1998, 19-20). Omat ennakkokäsitykset olivat peräisin työnohjaajana toimimisesta sijaishuollon yksiköissä. Haastateltavat ovat sijaishuollon työntekijöitä ja tutkimusote lähtee siitä oletuksesta, että tutkittavien käsitykset ovat lähtökohtaisesti ainoa olemassa oleva todellisuus tutkittavasta ilmiöstä. Tämä johtaa ymmärrettävästi siihen päätelmään, että monipuolisempi näkemys ilmiöstä olisi tietenkin saatu tutkimalla eri osapuolia ja heidän käsityksiään, mihin tässä pro gradu -tutkielmassa ei kuitenkaan ollut käytännön mahdollisuuksia. Eettisyys tässä toteutuu sitoutumalla avoimesti sijaishuollon työntekijöiden näkökulmaan ja tuomalla se esille sellaisenaan, luotetaan aineistosta tehtyihin havaintoihin ja raportoidaan ne. Sosiaalityöntekijän, vanhemman ja sijaishuollossa olevan lapsen näkökulmasta on luettavissa muita tutkimuksia, viranomaisselvityksiä ja opinnäytetöitä, jotka täydentävät tämän tutkimuksen näkökulmaa. Aineiston luvussa noudatin erityistä huolellisuutta, joka on kuvailtu erikseen luvussa 3.4. Eettisyys toteutui myös haastatteluissa antamalla haastellun valita, mistä hän saa puhua ja ohjata itse haastattelun suuntaa itse.

4 KATEGORIAT

4.1 Rakenteelliset tekijät

Alue, organisaatiokulttuuriin ja sosiaalityön johtajuuteen liittyvät seikat vaikuttavat yhteistyöhön ja sosiaalityöntekijän toimintatapaan vuorovaikutuksessa sijaishuollon kanssa. Yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta kysyttäessä, sijaishuollon työntekijät osoittivat ymmärrystä sosiaalityöntekijöille ja erittelivät aktiivisesti näitä tekijöitä, jotka selittävät osaltaan vuorovaikutuksen haasteita. Sijaishuollon työntekijät osoittivat tietävänsä sosiaalityön haasteet ja ymmärtävät, että aina ei ole sosiaalityöntekijästä itsestään kiinni, että yhteistyö ja vuorovaikutus ei onnistu parhaimmalla mahdollisella tavalla.

Ja sekin tulee niin ymmärrys siitä, että varmaan edelleenkin on liian monta lasta yhdelle sosiaalityöntekijälle, että hän pystyisi täysipainoisesti hoitamaan sitä asiaa niin, että kerkeää kaikki kuulla tavallaan tai olla yhteyksissä nuoren kanssa ja hoitamaan ne asiat. Mutta siihen tullaan taas sitten tietenkin, mikä siihen sitten vaikuttaa, niin sehän on kuntien tietenkin taloudellinen tilanne aina. 5H9

Kaupungeissa ja kunnissa voi olla eroja organisaatiokulttuurissa sekä erilaisia tapoja tulkita lakia, myös eri aluehallintovirastojen koettiin toimivan eri tavalla.

Joo se on mielenkiintoista koska tuota mehän ollaan siitä hyvässä asemassa, että Pohjois-Suomen AVI tulkitsee maalaisjärjellä niitä pykäläiä. Kun sitten taas joku tuota, no mikä esimerkiksi Tampereen seudulla ja tässä on niin se on aivan käsittämättömiä tulkintoja siellä on. (5H15)

Tehokkuuden tavoittelu ja organisaatioiden uudistaminen linjaorganisaatioiksi siten, että sosiaalityöntekijä hoitaa vain yhtä osaa lastensuojelusta ei saanut kiitosta työn

sisällön, lapsen edun tai sijaishuollon välisen yhteistyönkään näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät vaihtuvat ja heillä ei ole kokonaiskuvaa asiakkaasta ja hänen sosiaalisesta ympäristöstä työn organisoinnista johtuen. Asiakaskeskeisyyden kannalta pitkät asiakassuhteet olisivat tärkeitä. Tätä ei työn jakaminen organisaatiomallin ja tehokkuusajattelun mukaisesti asiantuntijoille tue.

Ja organisaatio uudistuksen perusteet on siinä, että saadaan organisaatiosta tehokkaampi, saadaan kustannuksia alemmas, saadaan jaoteltua silleen, että jokainen hoitaa asiakastyötä tiettyssä vaiheessa asiakkuutta. Että erotellaan alueellinen sosiaalityö, lastensuojelu sosiaalityöstä ja jälkihuollon sosiaalityöstä. Kaikki erotellaan erikseen, niin myös siinä oli pitkään kymmeniä vuosia työskennelleet sosiaalityöntekijät, jotka on tottunut alueella hoitaa. Kun alueella tulee lapsi asiakkuudeksi, niin ne hoitavat sen täsmälleen samalla tavalla kuin pienemmissäkin kunnissa, asiakasprosessin alusta loppuun asti. Niin se ei ollut mikään hirveen hyvä vaihtuvuus, että sellainen organisaatio, varsinkaan linjaorganisaatio, missä päätösvalta myös sitten jaotellaan, että sosiaalityöntekijällä ei enää olekaan päätösvaltaa. Muuta kuin, että hänen päätösvaltansa on siinä, että hän on henkilö, joka kantaa virkavastuun ja hänen tehtävänsä on allekirjoittaa paperi. Mutta se jää siihen. (4H9)

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus sekä kiire tuottaa ongelmia ja heikentää sijaishuollon laatua, mutta kyse ei ole vain resurssien puutteesta, vaan myös palvelurakenne on voitu rakentaa isommissa kaupungeissa sellaiseksi, ettei pitkiä asiakassuhteita pääse syntymään. Toisaalta pienissä kunnissa, jossa sosiaalityöntekijöitä on vähemmän, on todennäköisempää, että sama sosiaalityöntekijä hoitaa lapsen asioita pitkäjänteisesti. Uliando ja Mellor (2012, 2281–2285) tuovat Korhosen ja Eriksonin mukaan (2021, 28) esiin, sen, että rakenteelliset ongelmat voivat ilmetä sijaishuollon päätöksenteossa monin tavoin. Myös lapsen edun vastaisi päätöksiä voidaan tehdä, sijoitetaan epäsopeaan sijaishuoltopaikkaan tai kotiin, joka on edelleen olosuhteiltaan lapselle sopimaton. Vaihtuville sosiaalityöntekijöille ei ehdi syntyä riittävää ymmärrystä lapsen tarpeista tai traumaoireista, jolloin luottamuksellisen suhteen luominen on haastava.

Kun puhutaan sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta niin joo se on iso ongelma kyllä, mutta sitten taas, kun ei olla koskaan oikeistaan pysähdytty seuraamaan ja tutkimaan sitä, että missä se tapahtuu se vaihtuvuus, että onko se maaseudulla ja pienissä kunnissa ja sosiaalitoimissa, onko se vaihtuvuus myös yhtä runsasta, kun verrataan isoihin kaupunkeihin? Vai onko se osa kaupungistumiseen liittyvää erityispiirrettä. Että yksi iso vaihtuvuuden syy voi olla se, että se organisaatio on niin jaoteltu ja sosiaalityöntekijällä ei ole ei välttämättä ole kokemus, että hän saisi sen asiakasprosessin hoitaa alusta loppuun asti. (4H8)

Sijoitetut lapset voivat olla kunnallisesti ja alueellisesti eriarvoisessa asemassa sijaishuoltopaikkaan valittaessa. Kunnat eroavat sijaishuollonkin toteuttamisen suhteen siinä, miten paljon esimerkiksi taloudelliset tekijät, tai sijaishuollon hankintakäytännöt määrittävät ja ohjaavat sijaishuoltopaikan valintaa lapselle. Joillekin lapsille on vaikeampi löytää sijaishuoltopaikkaa kuin toisille. (Enroos 2016, 171.) Kuntien väliset erot tulevat hyvin esille myös seuraavassa haastattelulainauksessa, jossa johtajan koulutustausta vaikuttaa siihen, miten lapsen asioita hoidetaan ja millaisilla tavoitteilla.

Että on olemassa alueita, joissa on vahvasti esimerkiksi johtaja saattaa olla peruspalvelupäällikkö saattaa olla entiseltä ammatiltaan esimerkiksi ollut sellainen, joka on ollut vähän erilaisessa työssä, joka saattaa olla orientoitunut siihen esimerkiksi, että lapset palaavat kotiin hinnalla millä hyvänsä. Ja se näkyy niissä asioissa mikä toisessa kunnassa olisi täysin mahdollisia edellytyksiä esimerkiksi kotiutuksille, mutta toisessa kunnassa se on sääntö, että näin käy. Että kotiutetaan vaikkapa sellaisessa mikä muualla olis ja mitä psykiatrit ja sairaanhoito ja kaikki muu on ihan ymmällään, että miten voidaan tehdä näin. Mutta joissakin se on sääntö, että tehdään joissakin näin. (3H3)

Sijaishuollon työntekijän ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutuksen laatuun vaikuttaa haastattelujen perusteella selvästi asiakas- ja yhteistyösuhteiden kesto. Organisaation valittu tapa toteuttaa lastensuojelua vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen. Laakson (2019, 52) mukaan pysyvät sosiaalityöntekijät ja hänen tavoittamisen helppous ja se, että työntekijällä on aikaa vuorovaikutukseen, painottuvat myös kansainvälisissä tutkimuksissa, jotka tarkastelevat lasten kokemuksia sijaishuollossa. Tämä vaihtuvuus on sosiaalityöntekijöiden kohdalla vähäisempi ongelma pienissä kunnissa. Lapsen näkökulmasta on selvää, ettei vaihtuvat sosiaalityöntekijät ole hänen edunmukaistaan.

Sanoisin, että se on tiiviimpää ja se on myös laadullisempaa (pienessä kunnassa) siinä suhteessa, että se sama sosiaalityöntekijä hoitaa sen koko sijoitusprosessin alusta loppuun asti. Hänellä (lapsella) voi olla se parhaassa tapauksessa voi olla sosiaalityöntekijä, joka on ollut 25 vuotta kunnassa, on hoitanut sitä työtä ja hän on hoitanut sen koko perheen ja sen lapsen asiat lapsen syntymästä lähtien, että lastensuojelu asiakkuus on ollut sieltä asti. Hän tietää sen kaiken. Hänellä on valtava määrä hiljaista informaatiota ja tietoa siitä perheen tilanteesta. Niin se on, aivan toisella tavalla hän tuntee sen asiakkaan ja sen asiakkaan verkoston. Niin se on paljon helpompaa, jos se lapsi on meillä esimerkiksi neljä tai viis vuotta sitten sijoituksessa. Niin me ollaan yks osa verkostoa, niin sosiaalityöntekijä tuntee meidät, tuntee vanhemmat tosi hyvin, tuntee sen asuinalueen hyvin ja sen lapsen asiakkuus etenee sitten huomattavasti laadukkaammin ja myös se luottamus on huomattavasti helpommin saavutettavissa. Ja kun se luottamus on, se työskentely lapsen kanssa on helpompaa, koska sosiaalityöntekijä luottaa, että laitoksessa tehdään automaattisesti oikeat ratkaisut. (4H3)

Kuntien erilaisiin toimintakulttuureihin ja rakenteellisiin seikkoihin viitattiin myös siinä, kuinka paljon ja herkästi halutaan jättää päätösvalta sijaishuoltopaikalle tai mahdollisesti sanella sijaishuoltopaikan työtä lasten kanssa. Päätösvallan jättäminen lapsen asiassa sijaishuollolle voidaan ymmärtää luottamuksen osoituksena tai siten vastuun siirtämisenä asiasta sosiaalityöltä sijaishuollolle, jos sosiaalityöntekijällä ei ole aikaa tai asiantuntemusta asioista päättää.

Se vähän riippuu kunnasta sekin. Toiset on ihan tyytyväisiä siihen, että me ollaan tavallaan aika herkästikin jonkun nuoren asioissa heihin ja yhdessä mietitään niitä juttuja. Ja toiset on sitten, että no vähän niinku, että, no päättäkääpä ihan ite, että te tiedätte paremmin. (5H7)

Toisaalta suora ohjaus, jossa sosiaalityöntekijä sanelee sen, mitä sijaishuollossa olisi tehtävä, koetaan paineiseksi vuorovaikutukseksi.

Mutta jotenkin se heidänkin paine sieltä... ..esimiehiltä taikka päättäviltä ihmisiltä on vähän siihen semmoinen, se tulee jotenkin jännällä tavalla, se on ihan erilaista se yhteistyö heidän kanssaan. Se on enemmän sieltä sanelupolitiikkaa meidän suuntaa. (5H1)

4.2 Sijaishuoltopaikan valinta - yhteistyösuhteen kesto ja luottamus

Yhteistyösuhteiden kesto ja se, että lapsella on pitkäaikainen sosiaalityöntekijä vaikuttaa paljon oikean sijaishuoltopaikan valintaan. Pitkä yhteistyösuhteet johtaa molemmin puoliseen kokemukseen luottamuksesta ja kaikki vuorovaikutus sujuu paremmin. Sijaishuoltopaikan valinta ja lapsen sijaishuoltoon tulemisen vaihe on erityinen tilanne, jossa vuorovaikutukseen liittyviä käsityksiä sijaishuollon työntekijöillä oli runsaasti. Tutut sosiaalityöntekijät sijoittavat tuttuihin paikkoihin ja toisaalta kiireellisesti sijoitettu lapsi saattaa tulla sijaishuoltopaikkaan puutteellisin ja jopa virheellisin tiedoin. Aineistossa tulee hyvin esille onnistuneet ja epäonnistuneet kokemukset vuorovaikutuksen onnistumisesta sijoitusvaiheessa ja myös sijaishuollon oma vastuu oman toimintansa ja osaamisen esiintuomisessa.

Kyllä meillä on riittävästi sitä, että se riittävä yhteistyö korostuu varsinkin siinä, että me ollaan itse aktiivisia siinä yhteistyön aloitteessa. Eli me pidetään yhteyttä sosiaalityöntekijöihin aktiivisesti. Soitellaan kuulumisosoituksia ja yhtä lailla tiedotetaan heitä kuin lasten vanhempiakin lasten kuulumisista ja sitten jos tehdään tällaista monialaista verkostoyhteistyötä, niin sosiaalityöntekijät on niissä aika keskeisissä rooleissa myös siinä verkostossa. (3H2)

Pitkäaikaiset suhteet sosiaalityöntekijöihin vaikuttavat myös siihen, että samat sosiaalityöntekijät sijoittavat lapsia tuttuihin sijaishuollon yksiköihin.

Mä koen, että se ehkä sillä tavalla toimii hyvin ja sehän on varmaan prosessi missä se semmoinen luottamus on jollakin tasolla saavutettu niihin sosiaalityöntekijöihin, jotka niitä sijoituksia tekee, koska kyllähän meiltä pääsääntöisesti niiltä samoilta sosiaalityöntekijöiltä tulee ne asiakkaat. (1H4)

Sijoitukseen liittyy aina riskejä ja siihen liittyvää pohdintaan tulisi olla riittävästi resursseja sijoitusta valmistellessa. Resursseja ei kuitenkaan aina ole ja puutteellinen suunnittelu näkyy ylimääräisinä haasteina arjen työssä, lapsen tai vanhempien ongelmien. Vaihtuvat sijaishuoltopaikat tuottaa lapselle ongelmia ja estää hänen turvallisen kiinnittymisen häntä hoivaaviin ja kasvattaviin aikuisiin. Kun lapsi on asunut monessa sijaishuoltopaikassa, on selvää, että pysyvyyden ja kuulumisen haasteet ovat olleet lapsen elämää vahvasti läsnä. (Känkäinen 2009, 266.) Sijoituksen ennakoimaton katkeaminen on riski myös Hillen ja Gafsonin (2014, 495) näkemyksen mukaan, lasten riskiä mielenterveyden häiriöihin kasvattavat useat sijoitukset eri paikkoihin, mutta

myös kiireelliset sijoitukset ja etäinen suhde sijaishuoltopaikan työntekijöihin. Näiden riskien ehkäisemiseksi sijoitukset pitäisi valmistella ja toteuttaa tiiviissä yhteistyössä sijaishuoltopaikan työntekijöiden kanssa.

Haastatteluissa tulee hyvin esille vaihtelu, jota sijaishuoltoon siirtymisvaiheessa vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä on.

No esimerkiksi vaikka, kun nuori tulee meille, niin siinä kohtaa mun mielestä pitäisi niinku jollain tapaa siirtyä informaatiota siitä nuoresta meille, mutta välttämättä aina ei tuu. Että hirveen huonoilla tiedoilla saattaa olla, että nuori sijoitetaan meille. (3H5)

Se on parantunut vuosien varrella. Ihan valtavasti parantunut. Ennen, silloin kun mä aloitelin, niin sitä sai kissojen ja koirien kanssa jahdata sitä tietoa ja lapset tulivat niin, että ei ole tehty oikeastaan mitään tutkimuksia. Pääsääntöisesti nyt tiedetään lapsista kyllä tosi paljon. (1H4)

Mun mielestä ne on aika avoimesti mun mielestä kertoneet, että mitkä on sen nuoren taustat siinä puhelimesta. Näin mä oon ainakin ymmärtänyt. (2H3)

Sosiaalityön resursseihin riittävästi panostamalla, sijoituksen huolellisella valmistelulla, yhteisellä suunnittelulla ja sopimuksilla pystytään ehkäisemään sijoitusten keskeytymisiä ja sijaishuoltopaikkojen vaihtumista. On kuitenkin todettava, että aina on tilanteita, joissa riittävä resursointikaan ei turvaa sijaishuollon jatkuvuutta. (Känkäinen 2009, 266.) Resurssit sosiaalityössä tai sijaishuollossa eivät turvaa sijaishuollon jatkuvuutta, jos sijaishuollolla paikataan psykiatrisen hoidon puutetta.

Sosiaalityö on, sori sana, mutta munaton siinä mielessä, että he ottavat vastuun sellaisista lapsista, jotka eivät kuulu sosiaalityölle, että on todella monta. Nuori, joka on täysin sairaalahoidon tarpeessa oleva nuori, hän tarvitsee psykiatrista tukea, psykiatrista lääkitystä, psykiatrista hoitoa, hänen oman etunsa takia ovia lukkoon, jotta hän selviää tästä maailmasta ilman, että hän päätyy itsemurha tilastoihin tai huumenuoreksi. Lastensuojelu ottaa tällaisen lapsen, koska lastensairaalat eivät ota. Sairaalat on tukossa, ei ole osastoja, pyörittälään olkapäitä. Lastensuojelu sijoittaa tällaisen lapsen tai nuoren. Mitä on odotettavissa? Ei lastensuojelu paikat, perhekoti, laitos, mikä tahansa ei oo mitään hesperian sivuosastoja. Ne on lastensuojelun paikkoja joissa pitäis elää sitä arkea, niin tällaiset nuoret eivät kuulu. Lastensuojelun pitäisi lyödä nyrkkiä pöytään ja sanoa, että emme muuten ota. Järjestäkää osasto ja perustakaa psykiatrista nuorisohoitoa. Tehkää asialle jotain, sen sijaan he ottaa nämä vastaan. Työntää pahimmassa tapauksessa perhehoitoon tai sitten laitokseen ja totta kai siellä tapahtuu kaikkea. Ja sitten laitosta syytetään siitä, että he ovat tehneet jotain väärin, kun ensin on työnnetty sinne lapsi, joka on heitteille jätetty. (4H4)

Myös epäonnistuneita sijaishuoltopaikan valintoja tapahtuu säännöllisesti, usein kyse on mitä ilmeisimmin kiireestä. Sosiaalityöntekijän on pakko löytää sijaishuoltopaikka nopeasti lapselle ja silloin otetaan se paikka, joka saadaan. Tässä tilanteessa sijaishuoltopaikan vaihtuminen myöhemmin on todennäköisempää ja lapsen edun näkökulmasta tilanne on ongelmallinen.

Mutta sitten, kun välillä on sitä ihan selvää, että jos niinku sosiaalityöntekijällä on kiire saada lapsi sijoitettua ja hän on soitellut kymmenen tai viistoista paikkaa ja mistään ei, niin sittenhän se otetaan se mistä se paikka löytyy. Ei siinä mietitä sitä lapsen etua. Niin sen puoleen. Onhan siihen tavallaan niin kuin mentykin sitä, että niin kuin yksikötkin ymmärtävät enemmän. Joko kirjallisesti laittaa niitä minkä tyyppinen on, miten on profiloitu,

mikä heidän vahvuus on ja muuta. Mutta tuota kyllä ne siinä kiireen tilanteessa sosiaalityöntekijöillä unohtuu varmaan ne profiilit, että kuhan nyt johonkin saa paikan. (1H4)

Tällee, että miks sä oot tullut tänne, no en mä tiedä. Niin, että voi olla vähän semmoista epäselvyyttä, että mihin se nuori on nyt oikeasti sijoitettu. Että välttämättä en tiedä miksi on käynyt tämmöinen moka sitten, mutta joskus on, että me saadaan sit kertoa sosiaalityöntekijälle, kun nuori on jo täällä, että minkälainen paikka tämä siis todellisuudessa on. Joskus on käynyt myös niin, että nuori on tullut tänne, ollaan sanottu, että ehkä tämä ei ole se tämän nuoren paikka pitemmän päälle. (5H2)

Sosiaalityöntekijöille tehdyssä kyselyssä tulokseksi saatiin, että suurin osa, noin 94% lapsista on sijoitettuna oikeaan paikkaan. Joskus sijaishuoltopaikka ei vastaa lapsen tarpeita tai lapsen tilanne on muuttunut sijaishuollon aikana. Myös sijaishuollon laadun takia vaihtoja suunnitellaan ja toisaalta pohditaan sitä, että vaihtamisen riskit ovat suuremmat kuin siitä saadut hyödyt, vaikka nykyinen sijaishuoltopaikka ei pysty vastaamaan kaikkiin lapsen hoidon tarpeisiin. (Erikson & Korhonen 2022, 78.)

4.3 Sosiaalityöntekijä laadun varmistajana

Sosiaalityöntekijä asemoituu sijaishuollon työntekijöiden käsityksissä laadun varmistajaksi, jonka valvontaa tarvitaan ja yhteydenpitoa toivotaan ja toisaalta hänen merkitystä vähätellään käytännön sijaishuollon toteutumisen kannalta. Lapsen edun mukaisen sijaishuollon kannalta tärkeä asia kuitenkin on, että sosiaalityöntekijä valvoo ja tukee sijaishuoltoa. Resurssikysymykset nousevat tässäkin esiin, aikaa valvontaan ei välttämättä sosiaalityöntekijällä kuitenkaan ole.

Niin onhan se aika vähäistä se valvonta sit kuitenkin. Mä ymmärrän, että se liittyy tähän kiireeseen ja kaikkeen tämmöiseen, mutta sitten se, että ehkä se pitäisi meitä sijaishuoltopaikkoja enemmän varpaillaan, jos siellä käytäisiin säännöllisemmin. (1H6)

Sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein ja laadukkaan sijaishuollon toteuttaminen käytännössä jää sijaishuollon vastuulle. Toisaalta sijaishuollon vastuun korostuminen nähtiin hyvänä asiana, vastuuta halutaan sijaishuollon toimesta myös ottaa. Tämä käsitys kuvaa hyvää ammatillista itsetuntoa, ymmärretään oman työn tärkeys lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta, eikä siinä välttämättä tarvita aktiivista sosiaalityöntekijää valvomassa sijaishuoltopaikan toimintaa.

No siis tässä tekee tää ikä tehtävänsä, mä oon ja tehnyt tätä lastensuojelu hommaa tältä puolelta kohta niinkun 23 vuotta, niin tässä alkaa olla semmoinen hyvä puoli, että mä en enää kysele. Mä oon lopettanut sellasen. Mä selviän itse, hommat hoidan ja päätän ja teen ja rakennan systeemit niin ja pääsääntöisesti ne ovat erittäin tyytyväisiä, koska mä en häiritse heitä millään tasolla. Että nuorempanahan sitä kyseli kaikkea ihan semmosia niinku pikku detaliitakin kyseli ja lupia ja sopiiko tämä ja sopiiko tämä ja onks tää ok. Mutta nyt he luottaa ehkä siihen, että toi akka on aika pitkään tehny ja ehkä se osaa tuon homman. Ja itellä on varmuus jo siitä, että en kysele. Niin tavallaan ei oo enää sellaista, mulle ei oo

enää väliä sit suurelta osin siitä, että millaisia ne tyypit on siellä vaikka ois numero 25 me-
nossa. Koska lapselle mä sanon, että minä olen ja pysyn, ne vaihtuu. (3H5)

Sosiaalityöntekijää kuitenkin koetaan tarvittavan yhdessä hyvä johtajuuden kanssa ohjaamaan sijaishuollon toimintaa. Varsinkin työn tavoitteet hahmottuvat sosiaalityöntekijöiden asettamina asiakassuunnitelmissa ja niiden koetaan luovan suuntaa lapsen kasvatuksen käytännön toteuttamiselle. Myös yllättävissä tai kriisitilanteissa sosiaalityöntekijää tarvitaan.

Ainoastaan jos on joku kriisitilanne, joku poikkeus tilanne, mutta aika hyvin mä koen, että lastenkodin tehtävänä on ennakoida tilanteita, että me rakennetaan siihen lasten pitkäkestoinen hoito ja kasvatustyö kuitenkin sen asiakassuunnitelman pohjalta tehdyn hoito ja kasvatussuunnitelman varaan, että kyllä sitä tehdessä on tarkoitus ennakoida niitä tilanteita, niitä haasteita mitä tulee. Lasten historia kertoo jo hyvin paljon sitä, että mitä voi odottaa tapahtuvan niin aika pitkälle niitä pystyy ennakoimaan niitä pystyy käymään läpi jos tulee jotain kriisitilanteita niin kyllä niitäkin pitäisi pystyä jollain tavalla ennakoimaan, että on etukäteen pystytty käymään läpi sosiaalityöntekijän kanssa, että missä tilanteissa käytetään minkälaisia rajoitustoimenpiteitä, jos on tarpeellista. (4H1)

No mä aattelen, että se sosiaalityöntekijä, ehkä se rooli näkyy just noissa palavereissa missä niinku tavallaan määritellään se, että mitä ne haluaa meiltä, mikä on se tavoite tai tavallaan se, että miksi nuori on tänne sijoitettu ja mitä pitäisi tapahtua, jotta voisi kotiutua. Niin mä ajattelen, että ehkä se korostuu se rooli ja siinä toki sitten nuori itekin saa omia näkemyksiään siinä palaverissa kertoo. Se palaveri määrittää sen, että kuinka meidän pitäisi toimia, ja sit kun se on määritelty niin sittenhän siitä on helppo arvioida, että onko tehty niin. (2H13)

Usein lapsen oman sosiaalityöntekijän merkitys jää sijoituksen tekemisen jälkeen ohueksi. Suuri osa lapsista tapaa sosiaalityöntekijäänsä vain puolen vuoden tai vuoden välein pidettävissä asiakassuunnitelmapalaverissa. Laakson (2019) tutkimuksessa haastatteleminen lapsista harva muisti ollenkaan tavanneensa sosiaalityöntekijän tai ottaneensa häneen itse yhteyttä. Ongelmia on myös muissakin maissa sosiaalityön rakenteissa ja siinä, ettei asiakassuunnitelmapalaveritkaan aina toteudu. Gilbertson ja Barber (2004, 35-37, 41-42) kuvaavat Eriksonin ja Korhosen (2021, 28) mukaan Etelä-Australian sijaishuollon rakenteellisia ongelmia, jotka ilmenivät siinä, että suuri osi sijoitetuista lapsista suuri osa lapsista saa kriteerit alittavaa palvelua, eivätkä asiakastapaamiset useinkaan toteudu ollenkaan.

4.4 Vuorovaikutuksen laatu: tavoitettavuus, aktiivisuus, säännöllisyys

Vuorovaikutuksen laatua heikentää sosiaalityöntekijöiden huono tavoitettavuus, joka vaihtelee sosiaalityöntekijöittäin. Tämä liittyy resursseihin ja sosiaalityöntekijöiden

työtaakkaan mutta myös tapaan tehdä sosiaalityötä. Toiset sosiaalityöntekijät pitävät aktiivisesti ja säännöllisesti yhteyttä, toiset taas eivät aina edes lue kuukausikoosteita, joita sijaishuolto lähettää hänelle. Tämä koetaan arvostuksen puutteen ilmaisuksi sijaishuoltoa kohtaan.

Kun on niin miten se yhteistyö toimii meille niin sehän varmaan menee siinäkin, on kirjavaa käytäntöä, että kun miten hän pysyy sen lapsen asioista perillä on se, että meiltä tulee sitä kausi koostetta kuukausittain tavallaan ja sitä kirjallista, niin sehän on aina sitten kiinni siitä sosiaalityöntekijästä ja kuinka hän arvottaa sitä asiaa, kerkiääkö tai lukeeko hän sitä asiaa ensinnäkään. Että kun on niitäkin tilanteita, että tulee sosiaalityöntekijä palaveriin ja sanoo, että teiltä ei oo tullu kausikoosteita, että kyllä ne on aina lähetetty on ne siinä aukaisematta kuoret siinä pöydällä`. Että saa sinne kirjoitella. (5H9)

Olet soittanut ja omasta mielestä hyvin tärkeällä asialla niin sit oli hiljasta toisessa päässä ja mä oon kysynyt, että, anteeks, että ootko sä siellä vielä, tipuiksä? Eiku mä kattelin mun sähköposteja tässä samalla` Se oli semmoinen aika niinku, ois läsäys ollu vasten kasvoja, että se oli semmoinen aika tyly. (1H7)

Aina ei myöskään sosiaalityöntekijä vastaa puhelimeen tai soita takaisin. Sijaishuollon työntekijöiden käsityksistä saa sen kuvan, että tavoitettavuus on yksilökohtainen asia, ei aina resursseihin liittyvä tekijä. Toiset sosiaalityöntekijät pitävät aktiivisemmin yhteyttä niin sijaishuollon työntekijöihin kuin sijaishuollossa olevaan lapseenkin, toiset taas ovat mukana vain pakollisessa asiakassuunnittelmaneuvoittelussa. Myös asiakaspalavareidenkin toteutumisessa oli vaihtelua.

Siis se, että tavallaan se, että ylipäätään tässä sijaishuollon ja sossujen välisessä yhteistyössä se, että siis tavoittais edes ne jos ite yrittäis pitää yhteyttä, niin sekin on muuten aika olennainen juttu. Siis se, että sä saatat soittaa ja siinäkin on oikeesti eroja sossujen kohalla, että joku saattaa olla, että vastaa heti tai sit, että laittaa viestin, että laittaa viestin, että en pysty nyt puhumaan, soitan sulle myöhemmin ja siihen pystyy luottamaan, että se soittaa saman päivän aikana. (2H15)

Sosiaalityöntekijöiden toivottiin poikkeuksetta olevan aktiivisesti yhteydessä nuoreen sekä sijaishuoltoon. Tärkeää olisi kysyä esimerkiksi mitä nuorelle kuuluu, ilman mitään sen virallisempaa asiaa. Sijaishuollon työntekijät haluavat myös tukea sosiaalityöntekijän suhdetta lapseen ja pitävät huolen siitä, ettei sosiaalityöntekijä ja hänen merkityksensä unohdu lapselta.

Sitten on toki myös semmosia sosiaalityöntekijöitä jotka säännöllisesti soittaa tai sitten niinku ainakin ovat niihin omiin asiakkaisiinsa yhteydessä, että he ovat sitten niitten nuorten kautta, että tapaavat niitä nuoria säännöllisesti ja sit siinä niitten tapaamisen yhteydessä tulee sitä semmosta tiedonvaihtoa ja niinku meidän välistä yhteistyötä sitten niinku, että nähään naamakkain tai soitellaan, kun ne soittaa, että ``Hei me tultais tapaamaan sitä nuorta, että onko sillä kalenterissa mitään``, että se vähän niinku seki on semmoinen henkilöstä riippuva aika paljon. (1H3)

Niin mulla on siis jääny yhestä sossusta erityisen hyvä fiilis, että meillä oli yhteydenpito säännöllistä, aina raportoitiin, että missäs mennään nyt ja mikä meininki. Niin siis homma toimi. Mä sain ajallaan kaikki asiakassuunnitelmat ja me pidettiin yhteyttä. (2H7)

Työnteon tavat vaihtelevat sosiaalityöntekijöittäin paljon, toisille on tärkeää aina vastata yhteydenottoihin, toiset taas unohtavat tai eivät ehdi vastata yhteydenottopyyntöihin tai eivät ilmoita henkilöstö vaihdoksista sijaishuolto paikalle.

Siis joillakin alueillahan se yhteistyö on sitä, että tavataan asiakassuunnitelmassa ja muutoin ei olla juurikaan yhteydessä muuta kuin lähetetään raporttia lapsen toiminnasta. Sit taas joillakin sosiaalityöntekijöillä se ehkä perustuu enemmänkin siihen itse henkilöön ja hänen ominaisuuksiinsa. (3H3)

Säännöllinen yhteydenpito on kuitenkin edellytys laadukkaalle, lapsen edun mukaiselle sijaishuollolle. Laakson (2019, 51) tutkimuksessa haastatelluista sijaishuollossa asuvista etuista lapsista vain harva lapsi muisti tavanneensa kahden kesken sosiaalityöntekijänsä, eikä monella haastatelluissa ollut edes sosiaalityöntekijän yhteystietoja. Sosiaalityöntekijä katsoo, ettei ole tarvetta nähdä lasta, jos kaikki sujuu riittävän hyvin.

Toisaalta sijaishuollon työntekijät saattavat kokea yhteydenpidon vähäisyys luottamuksen osoitukseksi sijaishuoltoa kohtaan. Ei ole syytä pitää palavereita, jos kaikki toimii – tämä asenne korostaa sosiaalityöntekijän roolia asiantuntijana, johon otetaan yhteyttä paikalle vain poikkeustilanteissa. Luottamusta kuitenkin vahvistaa käyminen ja yhteydenpito sijaishuollon yksikköön ilman poikkeustilannettakin.

Meidän yksikössä on tällä hetkellä niin pisimpään meillä olleista lapsista niin on ollut jo yli kuus vuotta meillä. Ja siinä vaiheessa voin sanoa, että kyllä se yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa toimii koska se on rakentunut niin, että siinä ei ole myöskään syytä pitää turhaan usein palavereita, koska tilanne on rauhallinen, se on seesteinen ja kun ei ole lapsista johtuvia syitä vaan sitten muusta elämästä johtuvia syitä ettei voi kotona asua niin se on myös sellanen rauha sille työskentelylle, että hän voi olla kotona täällä. (4H2)

4.5 Sijaishuollon työntekijöiden kuuleminen ja lapsen etu

Sijaishuollon työntekijöiden käsityksissä korostui lapsen kuuleminen ja sosiaalityöntekijän asemoituminen lapsen puolelle tai samaan rintamaan sijaishuollon työntekijöiden kanssa. Käsityksissä on runsaasti vaihtelua siinä, millä tavalla lapsen asioita sosiaalityöntekijät hoitavat. Toiset sosiaalityöntekijät kuulevat ”liikaa” lasta ja jättävät sijaishuollon työntekijän näkemykset huomiotta, toiset sosiaalityöntekijät kuulevat tasa-arvoisesti sijaishuollon työntekijää ja tunnustavat epävarmuutensa, osoittavat arvostusta ja luottamusta sijaishuollon työtä kohtaan, toiset sosiaalityöntekijät taas haluavat peittää epävarmuutensa ja sanella sijaishuollon toimintaa. Ammattitaitoa on myös oman osaamisensa rajojen tunteminen.

No joo kyllähän siinäkin on tavallaan sitten yksinkertaisesti siinä sosiaalityöntekijän oman tavallaan sen miten hän on tavallaan asiaa onko mahdollisesti jonkinlaista oppia tai onko minkäänlaista niin onhan siinä eroavaisuuksia. Mutta osa on sitten just niin, minä sanon

sitä ihan niinku ammattitaidoksi sekin, että he tavallaan pystyy sen myöntämään, että he ei tiä, he luottaa sitte tavallaan niinku meihin ammattilaisina, että kun me ollaan tavallaan vähän niinku sitä varten tässä. Eli käyttää tavallaan meidän ammattitaitoa siinä. (5H7)

Sosiaalityöntekijällä ja sijaishuollon työntekijällä voi olla erilaiset laintulkinnat lapsen etuun liittyen. Sosiaalityöntekijän lainsäädännön tiukka tulkinta nähdään johtuvaksi valitusten ja virheiden tekemisen pelosta. Tällöin lain tulkinta ja ”oikein tekeminen” voi johtaa sijaishuollon työntekijöiden näkökulmasta lapsen edun toteutumattomuuteen. Sijaishuollon näkökulmasta lapsen edun mukaisesti ja lapsen näkökulmaa korostava sosiaalityöntekijän päätös ei ole lopulta aidosti lapsen edun mukainen.

Että just tämmöset asiat joissa sosiaalityöntekijä vetoaa lakiin, mutta mä tiedän, että se laki ei ole niin kuin hän sen sanoo. Tavallaan laki, me molemmat nähdään, miten se kirjoitetaan, mutta heillä on omituinen lain tulkinta. Joka sitten löytyy kyllä se oma näkemys löytyy usein jostakin oikeuden ratkaisusta, joissa sitten oikeuden perusteet lukee juuri niin, että lain säätöjen tarkoituksena ei ole ollut tällaisen näkökulman tuominen. Me eletään sellaista aikaa, että kaikki pelkää koko ajan joutuvansa jostakin tilille. Ja on lehdessä tapauksia joissa käy jotakin ja sitten ollaan syytettynä tai tehdään jotakin AVI tekee jotakin käyntejä jonnekin lastensuojelu paikkaan jossa selviää joku menetelmä jota on käytetty tai muuta. Mä koen, että siinä on pelko. Kaikki putsaa omaa selustaansa ilman, että miettii, että, hetkinen, että tämä mitä minä nyt teen ja tulkitsen, niin onks tää lapsen etu, ketä mä suojelen nyt tässä. (3H8)

Ja sama lastensuojelussa, että niinkun, että se ei ole välttämättä siitä, että tavallaan pahuutetaan tulkitaan asioita, mutta se on siitä, että ei vaan osata sitä. Siellä jos tulkitaan asioita, kun laki sanoo näin, että pitää tehdä näin. Niin siellä ei sanota sitä kuitenkaan sitä menetelmällistä puolta. Että sitä tulkitaan usein, niin, että lapsi meidän näkökulmasta tai minun näkökulmasta (3H7)

Lapsen edun määrittäminen on vaikeaa ja varsinkin jos määrittelyä tekee useat eri ammattilaiset, joista toinen elää lapsen kanssa arkea ja toinen vastaa lapsen sijaishuollon lapsen edun mukaisesta toteutumisesta ja valvoo sijaishuollon toimintaa. Yhteisen näkökulman luominen vaatisi tiivistä vuorovaikutusta ja luottamusta sijaishuollon ja sosiaalityön välillä. Sijaishuollon työntekijöiden käsityksissä tuli ilmi, että sosiaalityöntekijä voi haluta säilyttää asemansa ja asiantuntijavaltansa ja peitellä epävarmuuttaan. Toiset sosiaalityöntekijät kykenevät aidosti olemaan dialogissa ja näyttämään myös epävarmuutensa sijaishuollon työntekijällä, tekemään siis aidosti interprofessionaalista työtä (esim. Vaininen 2011, 157), jossa korostuu joustavuus ja yhteinen tiedonmuodostus. Jos tavoite on suojella omaa ammatillista asemaa, voi se johtaa siihen, että halutaan sanella sijaishuollon toimintaa, silloin ei niinkään pyritä aktiivisesti tasa-arvoiseen yhteistyöhön. Valta- ja arvovalta kysymykset koetaan siis jossain tilanteissa ohjaavan sosiaalityöntekijän toimintaa.

Mutta sitten on taas niitä toisia henkilöitä jotka kokee sen oman epävarmuutensa semmonsena negatiivisena asiana ja ne haluaa sen peittää nii sit ne on hyvin ehdottomia sen oman kantansa kanssa ja sit monesti heidän kanssa siinä vuorovaikutuksessa tulee se olo, että he ei ehkä ole valmiita kuuntelemaan sitä meidän näkemystä vaan heillä on niinku jotenki hirveen tarkka se oma visio minkä mukaan he menee ja toki he vastuunkantajina täytyyki

olla se visio, mutta sitten he eivät ole valmiita ottamaan niitä meidän näkökulmia niinku vastaan ollenkaan. (1H1)

Että tämä on tietysti mun henkilökohtainen tulkinta, että mä koen sen näin, että se liittyy sitten ehkä jotenkin siihen heidän omaan epävarmuuteensa toimia sosiaalityöntekijöinä, että he kokevat, että se on jotenki semmonen arvovaltakysymys, että he jotenkin menettäisivät jotain siinä, että he menettäisivät esimerkiksi etteivät osaa niinku ajatella asiaa tästä näkökulmasta ja ottaisivat siinä niitä vihjeitä vastaan, että ehkä sen tyyppisiä mä voisin miettiä. (1H3)

Erilaiset näkemykset siitä, mikä on todella nuoren tilanne johtaa ristiriitoihin sijaishuollon ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Sosiaalityöntekijä katsoo ajavansa erityisesti nuoren asiaa, sijaishuollon työntekijä ajattelee, että sosiaalityöntekijä tulee nuoren harhauttamaksi, toisin sanoen ”menee vipuun”. Näin voi käydä erityisesti silloin, kun sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein ja yhteistyösuhde lapsen ja sijaishuollon työntekijöiden kanssa sosiaalityöntekijällä on lyhyt yhteistyösuhde.

Mutta nämä nuorethan pystyy tekemään sen niin hienosti, että siinä voi helposti tulla se tilanne, että se sosiaalityöntekijä menee vähän vipuun niissä jutuissa ja sitten se kuvittelee, että se meidän kanta on jotenkin, niin kun väärä ja me ei tunneta sitä nuorta (1H5)

Lapsen kuulemisen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen korostaminen johtaa siihen, ettei lapsen etu aina toteudu sijaishuollon näkökulmasta. Lapsen näkökulman tai lapsen edun mukainen sosiaalityöntekijän toiminta näyttäytyy sijaishuollon käsityksissä jossain tilanteessa siten, ettei sijaishuoltoa kuulla tai sijaishuollon työntekijöiden näkemystä ei arvosteta.

No varmaan, ehkä siinä, että onko se sosiaalityöntekijä enemmän meidän ohjaajien kanssa meidän ohjaajien rinnalla vai sen nuoren rinnalla. Että joskus on niin, että se jotenkin sosiaalityöntekijä enempi lyöttäytyy sinne nuoren puolelle. No onko se nyt välttämättä huono asia, mutta sitten taas toivois, että meitäkin kunnioitettaisi ja sitä meidän näkemystä siihen. (2H14)

Sijaishuollon työntekijät siis kokevat, etteivät sosiaalityöntekijät aina arvosta sijaishuollon näkemyksiä lapsen tilanteesta. Päätökset voidaan tehdä kuulematta sijaishuoltoa tai kuullaan vain lapsen näkökulmaa. Tärkeää olisikin, että sosiaalityöntekijällä olisi aikaa yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen sijaishuollon kanssa ja mahdollisuus tehdä päätöksiä rauhassa. Sijaishuollon käsityksissä ilmenee, että sosiaalityöntekijän voi uskoa liian herkästi totuutena sen, mitä nuori sanoo. Sijaishuollon näkökulmasta voi jäädä joskus hahmottomatta, että sosiaalityön asiakassuhde on aina vuorovaikutussuhde, jossa kasvokkainen vuorovaikutus liittyy laajempiin vaikutussuhteisiin (Pohjola 2010, 52). Sijaishuollon käsityksistä ilmenee, että vähintäänkin pitäisi pitää mielessä lasta kuunnellessa myös sijaishuollon näkemys tilanteesta. Toiset sosiaalityöntekijät ovat kiinnostuneempia sijaishuollon näkökulmasta kuin toiset. Esimerkiksi tämä vaihtelu tulee esille lomista sovittaessa tai muissa käytännön asioissa, joissa

kasvatuksen käytännössä toteuttaa sijaishuollon työntekijä ja päätökset siihen liittyen tekee sosiaalityöntekijä kuulemalla vain lapsen näkemystä.

Sovitaan jotain loma käytäntöjä tai no on se mitä tahansa lapsen asioista, että tavallaan eteenkin meidän puolella, kun ne saa lomilla käydä niin siinä on välillä semmosta ihme puljaamista, että sovitaan jotain ja sitten se nuori soittaa sossulle kun haluaa extra lomia tai extra päiviä tai semmoista erikoista säätämistä nii sitten tavallaan, jos me ollaan sovittu, että nää lomat on tässä niin sit, että siitä aina joustetaan, niin se on jotenkin vähän. Ja, että siitä ei välttämättä sit meille ilmoiteta, jos on nuori ja sosiaalityöntekijä keskenään sopinu näitä asioista, että sitten saa ite soitella perään, että oletteko te jutellu tämmöistä ja oletteko sopinu näin, että meillä ei oo mitään tietoo. (2H1)

Lain velvoittama lapsen kuuleminen, lapsen edun puolustaminen on sosiaalityöntekijälle keskeinen lakisääteinen tehtävä. Sijaishuollon kasvatusarjessa sijaishuollon näkökulma lapsen etuun liittyen, saattaa peittyä ”pykälien” tai virheiden tekemisen pelon alle. Päätöksen voi tehdä monesta eri näkökulmasta ja vain lapsen näkökulmaan keskittyminen voi tuottaa sijaishuollon työntekijöiden näkökulmasta lapsen edun vastaisia päätöksiä ja ratkaisuja, jotka näyttäytyvät sijaishuollon työntekijöiden näkökulmasta järjettömiltä.

Muhoksen ohjaajan puukotusten ja kaikkien näiden jälkeen mitä niitä on mediassa näytetty, niin tuntuu, että ollaan hyvin herkillä sen suhteen, että ei anneta lastenkodille työrauhaa vaan lähdetään enemmän ajatuksena jo tuntuu välissä, että epäillä, että lastenkodeissa ollaan ylireagoitu ja lähdetään mieluummin nuoren kelkkaan ihan vaan turvataksaan ettei siitä tule valitusta. (4H4)

Juuri se, että ollaan kiinnostuneempia siitä, että onko se nuori saanut sen kuukausirahansa, kuin se, että mä olen kiinnostuneempi siitä, että se lapsi on turvassa. Mä mieluummin estän hänen päihtymisensä ja itsensä myymisensä tuolla kadulla, kuin sen, että minä (sosiaalityöntekijä) olen noudattanut lakia ja hän on saanut 60 euroa. Ja lasten suojelusta ei oo ollut enää pitkään aikaan kyse. Säilöstä ja siitä, että kunhan pykälät tulee noudatettua, ettei kukaan pääse sanomaan. (3H8)

Sosiaalityöntekijä voi luottaa sijaishuollon näkemyksissä nuoren omaan kertomaan enemmän kuin sijaishuollon työntekijöiden mielestä kannattaisi. Sosiaalityöntekijälle tilanne on haastava, jos kokonaiskuva nuoren tilanteesta perustuu pääosin nuoren kertomaan, nuoren taustoja ei tunne tarkemmin eikä myöskään sijaishuoltopaikkaan ja sen työntekijöihin ole toimivaa yhteistyösuhdetta. Tärkeää olisikin olla aikaa vuorovaikutukseen sijaishuollon työntekijöiden kanssa, jotta yhteiset päätösten perustelut tulisivat kaikille selväksi.

Sosiaalityöntekijän näkemys siitä nuoren tilanteesta on niin poikkeava, että me on koettu tai esimerkiksi nuori on saattanut, että esimerkiksi yks tilanne sosiaalityöntekijä aatteli että tää nuori kotiutetaan ja meidän mielestä hänet päinvastoin pitäisi siirtää tämmöseen erikoistason yksikköön. (1H5)

Aika rajattomia nää nuoret usein on ja nopeesti oppivat sen, että jos pystyy jotakuta pomottaan, niin sitten se on hämmästyttänyt tässä nytten siis viime aikoina, että jos puhutaan päihdeongelmasta nuoresta niin sitten jos nuori lähtee täältä karkuun ja ilmoittaa sosiaali-

työntekijälle, että ei halua palata, kun tää on ihan paska paikka, niin sit nuori nuori kotiutetaan. Kaikkine päihde ongelmineen kotiin vaan, että kun nuori ei nyt halua tulla sinne takas. (2H6)

Jos sosiaalityöntekijä on toiminut sen nuoren kanssa vähän aikaa ja lähtee hirveen radikaaleihin toimenpiteisiin ja sit itellä on se pitempi kokemus siitä nuorest ja tietää sitä historiaa ja sitten kun sitä yrittää syöttää sinne sosiaalityöntekijälle ja hän ei oo valmis vastaanottamaan sitä (1H5)

Sosiaalityöntekijä hyvin herkästi saattaa mennä siihen nuoren puheisiin, varsinkin, koska siellä nää nuoret laitoksissa osaavat asian keskustella aikuisille. He osaavat myös tuoda sen silleen, että he osaavat asettautua siihen uhrin rooliin. (4H4)

Sosiaalityöntekijöillä on myös erilaisia vahvuuksia, työura voi olla pitkä ja runsaasti kokemusta sijaishuollosta, mikä auttaa toimimaan yhteistyössä sijaishuollon työntekijöiden kanssa. Jos sosiaalityöntekijä tuntee lapsen ja hänen perheensä, ehkä jopa vuosien tai koko elämän ajalta, on selvää, että sosiaalityöntekijän merkitys sijaishuollon laadukkaan käytännön toteutuksen kannalta nousee hyvin merkitykselliseksi. Hän aidosti kykenee tekemään suhdeperustaista sosiaalityötä. Jos nuorella on hänen asioistaan vain vähän tietäviä ihmisiä ympärillään, on nuorella mahdollisuus käyttää tilanetta ainakin sijaishuollon näkökulmasta ei-toivotulla tavalla edukseen. Kokenut sosiaalityöntekijä osaakin myös varmistaa nuoren kertomaan aina myös sijaishuollon näkökulman. Toisaalta nuori sosiaalityöntekijä voi saada parhaimman yhteyden nuoreen.

Mutta on kyllä, on sellaisia kokeneita sosiaalityöntekijöitä joille, kun lapsi on suoraan yhteydessä valittaa jostain laitoksessa olevasta toiminnasta, niin olen tavannut sellaisia sosiaalityöntekijöitä, jotka sanoo lapselle puhelimesta, että ``Mukavaa, että soitit, mutta kyllä mä soitan sinne lastenkotiin ja kysyn, että mitä muuta tässä on semmoista mitä sä et kerro, että minkä takia hän reagoi näin tilanteeseen. Että he osaa hoitaa siitä siihen toimintoon ja mä luotan heidän ratkaisuun siinä tilanteessa, että sä olet hyvissä käsissä ja susta kyllä huolta pidetään. (4H6)

Vaikka sosiaalityöntekijän päätökset koetaan sijaishuollon työntekijöiden käsityksissä toisinaan liikaa nuoren näkökulmasta tehdyiltä, toisaalta sijaishuollossa tiedostetaan sosiaalityöntekijän tarve olla ohjaamassa sijaishuoltoa ja puolustamassa ja varmistamassa erityisesti lapsen tai nuoren etua suhteessa myös sijaishuoltoon. Työ lastensuojelun sijaishuollossa on arkista elämää lasten kanssa, johon kuuluu ymmärrettävästi myös työntekijän monenlaiset tunteet. Ylilyöntejä tiedetään tapahtuneen kasvatustyössä ja valvonnan ja sosiaalityöntekijän tuen tarve sijaishuollossa tunnustetaan avoimesti.

No mä nään sen, että se sosiaalityöntekijä on siellä sellasena niin kuin nuoren tukena siinä, että jos se nyt haluaa meidän toimintatavoista tai muusta valittaa niin se on niinku se turvallinen kontakti siellä johon voi tukeutua ja joka sitten valvoo just sitä (lapsen) etua. (2H13)

Niin sehän yhteistyössä mietitään sosiaalityöntekijän kanssa tavallaan tai yleensäkin, että se ei oo niin semmonen nopeatemppoinen homma, niin aina se yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa mietitään ja, että, onko tämä ok, että näin toteuttaa. Perustellaan se hänelle ja muuta. Ja se on hyvä niin. (5H10)

Yhteistyö, tuki ja valvonta vaatii kuitenkin toimiakseen aktiivisen vuorovaikutuksen. Vuorovaikutuksen tulisi olla neuvottelevaa, kaikki osapuolet huomioivaa. Paras ja tehokkain valvonta on ensisijaisesti aktiivista sijaishuollon työn tukemista ja jatkuvaa yhteydenpitoa. Myös selkeitä raameja yhteistyölle kaivattiin, jolla viitattiin sosiaalityöntekijän vuorovaikutukselliseen ja ammatilliseen jämakkyteen suhteessa nuoreen ja sijaishuoltoon. Pitäisi tehdä mitä yhdessä sovitaan ja luvataan ja sijaishuollon pää- töksiä ja tapoja toimia lapsen kasvatuksessa tulisi sosiaalityöntekijän kunnioittaa.

Semmoinen sosiaalityöntekijä, joka tosiaan haluaa sen sijaishuollon kannan kuulla ja oikeasti sitä kysyy. Niin kyllähän he varmasti sitten saavat myös tukea ja sitä näkökantaa niihin omiin päätöksiinsä, että kyllä mä ainakin toivon, että mä pystyn niinku tukeen. Että sehän on tietysti sitten heidän arvio, että onnistuuko se, mutta ainakin ite koen, että siis kuitenkin niinku lähtökohtaisesti se on yhteistyötä ja me tekee nyhdessä sitä työtä (1H8)

Tärkeää sijaishuollon työntekijälle on kokea, että sosiaalityöntekijä ja sijaishuolto- paikka on yhdessä rintamassa, samalla puolella varmistamassa lapselle parasta mahdollista hoitoa ja kasvatusta.

Ja sitten sehän palvelee asiaa tavallaan se, että jos niinku oikeesti se yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa on luottamuksellista. Kuntien kanssa, no mä voin suoraan sanoa vaikka esimerkiksi (alue poistettu) kanssa, jotenkin heistä niinku huokuu heti siinä, että kun he on sen päätöksen tehny, että meille sijoitetaan niin sitten me ollaan niinku samalla puolella ja tavallaan lapsen eteen mietitään asioita ja yhdessä pyöritellään ja pähkäillään. Että se on semmoista aitoa yhteistyötä, niin mitä sen parempaa tavallaan sen lapsenkaan kannalta on. Sitten, että kun heillä on sitten voi olla pitkältä ajalta monesti on sielläkin tulee vaikka jostakin pienemmästä (alue poistettu) kunnasta jossa sosiaalityöntekijä on mahdollisesti ollut jo vaikka viis vuotta lapsen asioissa mukana, niin hän pystyy kertomaan tavallaan hyvin paljon sitten asioita. (5H11)

4.6 Ammattitaito, elämän- ja työkokemus sijaishuollosta

Vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön vaikuttaa runsaasti se, millaista asiantuntemusta ja elämän- ja työkokemusta sosiaalityöntekijällä on. Erityisesti sijaishuollossa työskennelleet sosiaalityöntekijät nähdään ymmärtäväisinä ja sijaishuoltoa arvostavina. Sosiaalityöntekijän asenne ja työkokemus sijaishuollossa tärkeää ja vaikuttaa yhteistyön onnistumiseen.

Juuri näin ja osa on, jotka on ollut vaikka sijaishuoltoyksikössä töissä. Ja tavallaan onhan se sitten ihan eri lähtökohta, kun tiedetään mistä puhutaan tavallaan niinku sama sana kirja käytössä ensinnäkin. (5H8)

Mutta mä koen, että se on varmaan aika monellakin alalla se, että se käytännön työkokemus tuo siihen kyllä hirveen hyvän lisän siihen osaamiseen ja sen näkemyksen siihen käytännön työn toteuttamiseenkin sitten, että tavallaan ne sosiaalityöntekijä vaatimukset voi olla ehkä realistisempia, jos hän itse tietäis, että miten niitä asioita sillä käytännössä joudutaan toteuttamaan. (1H5)

Ammattitaito ja käytännön työkokemus sosiaalityössä sekoittuu yleiseen elämäntietämiseen ja ymmärrykseen. Sijaishuollon työntekijä voi myös kaivata sosiaalityöntekijältä tukea. Parhaimmillaan yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa on yhdessä reflektointia lapsen tilanteesta.

Joo se ois silloin parempi, jos hän niinkuin, jos hänellä (on) elämästä ymmärrystä, elämän kokemusta, ymmärrystä nuoresta, ymmärrystä lapsesta, niin silloin se on tosi hyvä, jos on yhteydessä ja tavallaan voi peilata hänen kanssaan asioita, se ois tosi hyvä. Mutta sitten, jos hänellä ei oo kauheen suurta elämäntietämystä on vaan niinkun, ehkä sitä teoreettista asiaa mitä siellä on opiskeltu ja alottaa innolla asioita, niin sitä välillä siitä on pelkkää niinkun lapsen näkökulmasta pelkkää huolta ja surua, siitä, että on aktiivinen lastensuojeluviranomainen. Tai tavallaan on semmoinen, ei ehkä sitä arjen realismia oikein ymmärrä. (3H6)

Ja tota sitten taas se ihminen lastensuojeluviranomainen, joka ei oikein hiffaa näitä hommia, niin no iskee pykälää, että lapsella on oikeus saada viisitoista vuotta täyttäneenä 60 euroa tai 58 ja risat käteensä ja yritän selittää, että kokemuksesta tiedän, että se palaa jointina tossa kahden tunnin sisällä, tai vetää viinapullon. Että tavallaan se, että siinä vaaditaan elämän kokemusta tai ainakin semmosta niinku laajaa ymmärrystä maailman asioista, jotta on hyötyä sit sellasesta. (3H6)

Aina pitkä työhistoria ei tuo sijaishuollon kannalta parasta lopputulosta, vaan sosiaalityöntekijän ymmärrys ja kyky asettaa rajoja vaihtelee muiden ominaisuuksien mukaan.

Oon huomannut pitkän uran omaavia sosiaalityöntekijöitä, jotka on semmosta aika, miten sen nyt sanois, lepsuja ja ei ehkä ihan sitte just ymmärrä niitä ongelmien vakavuutta. Mutta sitten on taas myös semmoisia tosi rautaisia ammattilaisia, mitkä osaa jotenki tosi hyvin laittaa me rajat ja on semmoinen näkemys asiaan ja sitä semmosta elämäntietämystä ja tietää niinku tuolta kentältäkin. Että se on tosi vaihtelevaa. (2H12)

Sosiaalityöntekijä ei ole aina myöskään tehtäviensä ja vastuidensa tasalla. Tämän on sijaishuollon näkökulmasta merkittävä haaste – lähtökohtaisesti valvonnanalaisen sijaishuollon tulisi voida luottaa sosiaalityöntekijän ammattitaitoon ja siihen, että hän tuntee lapsen tilanteen. Myös Erikson & Korhonen (2022, 104) toteavat osaamisen vahvistaminen olevan tärkeä sijaishuollon laatuun vaikuttava seikka.

Sosiaalityöntekijään vaikka, jos meiltä ollaan yhteydessä, että nuori on tullut vaikka hatkoilta ja sit jos on jotain rajoittamistoimenpiteitä siihen laitettu liikkumisvapauden rajoittamista, yhteydenpidon rajoittamista ja sit täytyis sossun kanssa neuvotella, että jatkuuko ne rajarit. Niin sosiaalityöntekijä ei välttämättä tiedä, että se on hänen tehtävänsä arvioida sitä jatkoa että hän sit saattaa kysyä multa puhelimesta, että, no mites, että jatkuuko ne? Niin sitten se on tosi noloa sanoa, että no se on semmoinen asia mikä sun pitäis päättää. Että tammastakin sattuu välillä. (2H11)

Kokematon sosiaalityöntekijä saattaa olla myös arka käyttämään lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuuluvaa päätösvaltaa, varsinkin lääketieteelliselle asiantuntijanäkemykselle voidaan antaa liikaakin valtaa.

Sosiaalityöntekijät tietäisivät tai pitäisivät kiinni siitä, varsinkin kun tehdään yhteistyötä terveydenhuollon ja psykiatrian kanssa. Että sosiaalityöntekijä on ylin päätöksentekevä viranhaltija. Myös silloin kun on avopalveluissa ollaan psykiatrian tekemisissä niin kauan aikaa kunnes lääkäri tekee tahdonvastaisen hoidon päätöksen. Niin myös siinä, että hirveen paljon varsinkin kokematon sosiaalityöntekijä antaa lääkärin sanella asioita. (4H11)

4.7 Epämuodollinen vuorovaikutus

Sijaishuollon työntekijät kuvasivat usein myönteiseen sävyyn sosiaalityöntekijöitä, jotka saattavat soittaa tai käydä ilman virallista syytä tai kokousta. Lapsen sijaishuollon onnistumisen ja tuloksellisuuden kannalta myös epämuodollinen vuorovaikutus on tärkeää. Arkisten kuulumisten kysyminen ja muu epämuodollinen yhteydenpito koettiin siis tärkeänä.

Tulee mieleen vaan nuo (sijainti poistettu) sossut, kun ne on semmoisia mukavia höpöttäjiä, että kai se nyt tulee murteestakin osittain. Ei mitään erikoisempaa siis on vaan mukavaa asioida heidän kanssa. (2H5)

Sanotaan yksi tällainen positiivinen yllätys just, että eräs sosiaalityöntekijä soitti muuten vain kuulumisia, että sillä ei ollut mitään tärkeää asiaa sinänsä, että hän vaan soitti, että mitä kuuluu ja miten menee. Että se oli ihan positiivinen yllätys ja hän oli soittanut sitten nuoren vanhemmillekin ja nuorelle itselleen. (2H7)

Siinä välissä he soittelivat ihan, että mitä kuuluu ja jotenkin kauhean luontevaa oli se vuorovaikutus. Saattoivat poiketa kahvilla ihan vaan kattomaan, että mitä teille kuuluu ja sellaista luonnollista se. Mutta nykyään meillä on osa lapsista, joilla on numero viistoista menossa sosiaalityöntekijänä, että usein me ei ennetä koskaan nähdä sitä uutta, kun sovitaan seuraavaa asiakassuunnitelmaa, niin se on siinä lennossa vaihtunut kesken kaiken. (3H2)

Luonteva ja arkinen yhteydenpito, ilman virallista asiaa luo ilmapiiriä, jossa yhteistyö ja vuorovaikutus mahdollistuu ja luottamuksen tunne vahvistuu ja dialoginen vuorovaikutus mahdollistuu. On selvää, että haastavissa kasvatustilanteissa on sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän helpompi tehdä yhteistyötä, jos taustalla on aikaisempaa epämuodollista ja rentoa yhteydenpitoa.

Luottamusta voi mun mielestä silläkin, että tulee käymään paikan päällä ja kattomaan, että millainen paikka tää on ja juttelemaan meidän kanssa. (2H14)

Tärkeäksi asiaksi koettiin yhteinen pohtiminen ja ajatusten jakaminen lapsen asioista. Epämuodollinen yhteydenpito koettiin tärkeäksi myös lapsen ja sosiaalityöntekijän

suhteen kannalta ja sitä toivottiin lisää. Toisaalta sijaishuollon työntekijät suhtautuvat ymmärtäväisesti sosiaalityöntekijän kiireeseen ja toisaalta taas pohditaan sitä, ettei kuulumisten kysyminen kuitenkaan veisi kauaa kiireisen sosiaalityöntekijän aikaa.

Ihan siihen minkälainen sosiaalityöntekijä on kyseessä, koska sit, jos osa on sellaisia, että me soitellaan viikoittain, että mitä kuuluu ja, että miten nuoren loma meni ja hänellä, meillä on muutamia, joilla on paljon asiakkaita, lastensuojelun työntekijällä, ja silti hänellä on ihmeellinen kyky soittaa ja kysellä kuulumiset. Se vie aikaa sen kymmenen sekuntia, mutta hänellä on se kymmenen sekuntia. (3H3)

Sijaishuollon työntekijät itse voivat tukea sosiaalityöntekijän työtä pitämällä hänet lapsen elämässä mukana, olemalla siis itse aktiivisia vuorovaikutuksessa ja tukemalla näin sosiaalityöntekijän työtä. Sosiaalityöntekijä ei ole lapsen käytännön arjessa mukana, joten hänen merkityksellisyyttänsä voi tuoda esille lapsille kertomalla terveisiä ja vahvistamalla näin lapsen luottamusta sosiaalityöntekijään.

Siis on nimenomaan oman työn kannalta ja sitten se on sen lapsen kannalta, että mä saatan sanoa, että hei, että sosiaalityöntekijä Mari (nimi muutettu) soitti ja lähetti sulle terveisiä, ja se sana Mari tulee tutuksi hänelle koko ajan ja hänellä pysyy mielessä, että tällöinenkin ihminen on olemassa ja sillä on isoja merkityksiä. Kun se, että tapaa Markon tai Sannan tai Heikin (nimet muutettu) kerran vuodessa tai kaks kertaa vuodessa, joka katsoo papereitaan ja miettii, että kukahan tää ihme tää heppu olikaan, ja parhaassa tapauksessa tai pahimmassa tapauksessa kutsuu lasta väärällä nimellä palaverissa. (3H4)

Lapsen ja sosiaalityöntekijän välinen hyvä vuorovaikutussuhde on osoitettu tutkimuksissa lapsen osallisuuden vahvistamisen ja sijaishuollon laadun valvonnan näkökulmasta. Suhdeperustainen muutostyö, jota sosiaalityön tulisi olla, onnistuu vain luottamuksellisissa suhteissa. Samoin sijaishuollon laadun valvontaan liittyy se, että lapsella on luottamuksellinen suhde sijaishuollon ulkopuoliseen aikuiseen, tällöin hän uskaltaa kertoa todennäköisemmin myös sijaishuollon epäkohdista (Erikson & Korhonen 2022, 19, 74)

5 KUVAUSKATEGORIAT

5.1 Kuvauskategorioiden muodostaminen

Sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon välinen vuorovaikutus ja yhteistyö on ja monimuotoinen ilmiö. Tässä sijaishuollon näkemysten perusteella muodostetaan yleisempi käsitys, joka kuvaa käsityksien vaihtelua vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa. Muodostamani kategoriat keräävät yhteen sijaishuollon ja sosiaalityön vuorovaikutuksen ja yhteistyön ilmiöitä ja niiden ilmenemisen tilanteita ja usein niissä korostuivat sosiaalityöntekijän roolit vuorovaikutuksessa ja sosiaalityön taustalla vaikuttavat ilmiöt.

Seuraavaksi esitän tutkimuksen tulokseksi kolme kuvauskategoriaa siitä, millaisia käsityksiä sijaishuollon työntekijöillä on vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijöiden kanssa. Kuvauskategoriat keräävät käsityksiä vuorovaikutuksesta, mutta erityisesti siitä, millaiseksi vuorovaikutus ja vuorovaikutuskumppani, sosiaalityöntekijä, sijaishuollon näkemyksissä rakentuu. Kuvauskategoriat ovat tutkijan tulkintoja tutkittavilta kootuista tiedoista ja heidän todellisuuttaan koskevista käsityksistä. Kuvauskategoriat ideana on kuvata ilmiötä kulttuurisella tasolla, eli niiden pohjalta voidaan saada kuva yleisemmistä ajattelutavoista. (Niikko 2003, 36-38.)

Kategorioista olen tulkinnut yhdistänyt yleisemmiksi kuvauskategorioiksi, joita tässä hahmottuu kolme: 1) vuorovaikutus, jolla ei ole edellytyksiä onnistua resurssien puutteen takia, 2) vuorovaikutus, jossa sosiaalityöntekijä ei kuule sijaishuollon työntekijöitä, hän on epävarma, etäinen ja tulee lapsen harhauttamaksi sekä 3) dialoginen vuorovaikutus, yhteistyö ja kumppanuus sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän välillä. Nämä kuvauskategoriat kuvaavat sijaishuollon käsityksiä yleisemmällä tasolla vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä sosiaalityön kanssa.

5.2 Toteutumaton vuorovaikutus ja resurssien puute

Sosiaalityöntekijän kanssa tehtävään vuorovaikutukseen suhtaudutaan mahdollisuutena, joka joskus toteutuu hyvin, joskus huonommin ja joskus se jää puuttumaan kokonaan. Ensimmäinen kuvauskategoria kuvaa käsityksiä vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä, joka jää toteutumatta tai toteutuu puutteellisesti olosuhteiden ja resurssien takia. On selvää, että vuorovaikutukseen sijaishuollon ja sosiaalityöntekijöiden välillä vaikuttaa erityisesti sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja kiire. On myös huomioitava, että myös sijaishuollon työntekijöiden vaihtuvuus on lisääntynyt. Tämä tilanne ymmärretään ja hyväksytään asiantilana, johon suhtaudutaan ymmärtäväisesti. Sijaishuollon työntekijä ei kuitenkaan voi olla täysin varma siitä, että sosiaalityöntekijä on aktiivisesti varmistamassa lapsen edun mukaista hoitoa ja kasvatusta. Tämä johtaa siihen, että sijaishuolto ottaa vastuuta ja tekee päätöksiä lapsen asioista tilanteessa, joissa tarvittaisiin sosiaalityöntekijän työpanosta ja syvällisempää vuorovaikutusta hänen kanssaan. Toisaalta sosiaalityöntekijän poissaolo voidaan ymmärtää luottamuksen osoitukseksi. Moniammatillisuus ja varsinkaan dialoginen vuorovaikutus ei voi toteutua, jos sille ei ole aikaa ja paikkaa toteutua.

Vuorovaikutus kuvaa poissaoleva kiireinen sosiaalityöntekijä, jonka aika ja resurssit eivät riitä hyvään vuorovaikutukseen ja suhteen luomiseen lapsen tai sijaishuollon työntekijänkään kanssa. Päätökset ja tapaamiset usein myöhässä tai jäävät toteutumatta. Lapsi tai sijaishuollon työntekijä eivät välttämättä tunne tai edes tiedä, kuka on lapsen sosiaalityöntekijä. Lapsi sijoitetaan mahdollisesti puutteellisin tiedoin sijaishuoltopaikkaan ja sijaishuoltopaikka voi olla väärä lapsen tarpeisiin nähden. Vuorovaikutus ei toteudu sosiaalityön resurssien puutteen tai työn organisoinnista johtuen.

5.3 Sosiaalityöntekijä ei kuule sijaishuoltoa lapsen asioissa

Toinen kuvauskategoria kuvaa käsityksiä, joissa kiireen ja resurssien puutteen sijaan on kysymys muista haasteista, joiden takia vuorovaikutus ei parhaalla tavalla onnistu. Sijaishuollon työntekijöiden käsityksistä ilmenee, että toisilla sosiaalityöntekijöillä on vain enemmän halua olla aktiivisesti vuorovaikutuksessa sijaishuollon työntekijöiden kanssa ja toisilla ei. Kuvauskategoria kokoaa yhteen käsityksiä vuoro-

vaikutuksesta, jossa epäilyn aiheeksi asettuu myös sosiaalityön ammatti- ja vuorovaikutustaidot. Erityinen haaste on lapsen edun tulkinta ja sijaishuollon työntekijöiden jääminen kuulematta. Sosiaalityöntekijä toimintaa ohjaa varmisteleminen ja virheiden tekemisen pelko, lasta ja lapsen tilannetta ei tunneta tarpeeksi hyvin. Päätöksiä tehdään lakia tarkasti noudattaen ja kuullaan lapsen näkökulmaa, mutta sijaishuollon näkemyksen kuuleminen jää vähäisemmäksi. Sijaishuollon käsitykset lapsen tilanteesta kuvaavat usein lapsen sosiaalista tilannetta ja arkea laajemmin kuin lapsi itse haluaa tai osaa kuvata. Jos sijaishuollon näkökulma jää vähälle huomiolle, voi sosiaalityöntekijä päätyä tekemään päätöksiä perustelemalla niitä näennäisesti lapsen edulla ja oikeuksilla, mutta päätökset eivät lopulta kuitenkaan ole lapsen edun mukaisia. Sijaishuollossa oleva lapsi voi myös hyödyntää tätä vuorovaikutuksen puutetta sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon työntekijöiden välillä, saadakseen oman tahtonsa läpi niissäkin tilanteissa, kun se ei olisi hänen edun mukaista sijaishuollon käsitysten mukaan.

Vuorovaikutusta kuvaa toiminta, jossa lasta ja sijaishuollon päätöksiä tehdään sijaishuollon näkökulmasta lapsen näkökulmasta kuulematta tarpeeksi sijaishuollon näkökulmaa. Sosiaalityöntekijä toimii lapsen puolustaja, joka liittoutuu lapsen kanssa ja tulee lapsen harhauttamaksi. Sijaishuollon näkökulmasta lapsen etu jää toteutumatta parhaalla mahdollisella tavalla. Päätöksiä tehdään perustuen lainsäädäntöön, itsemääräämisoikeutta korostaen, mutta tämä tapahtuu epävarmuudesta, ammattitaidon- tai sijaishuollon tuntemuksen tai lapsen tuntemisen puutteesta johtuen tai siitä syystä, että pelätään virheiden tekemistä. Käytännössä sijaishuolto joutuu tällöin ottamaan suuremman vastuun arjen päätöksistä. Sijaishuolto on valvonnan kohde, jonka toiminnan laatua sosiaalityöntekijä usein epäilee. Epävarmuutta vuorovaikutuksessa peitetään suojelemalla omia ammatillisia rajoja. Sosiaalityöntekijä jää sijaishuollon työntekijöille etäiseksi ja arvostamisen ja eri osapuolten kuuleminen ei toteudu. Sijaishuoltopaikka määrittyy palveluntuottajaksi, ei lapsen kodiksi, jossa hän asuu hänelle tärkeiden ihmisten kanssa.

5.4 Dialogisuus sijaishuollon ja sosiaalityöntekijän välillä

Kolmas kategoria kuvaa tiivistä, aktiivista ja dialogista vuorovaikutusta. Moniammatillisuus toteutuu interprofessionaalisisena (esim. Laitinen, M. & Kemppainen, & Lakkala, & Kauppi & Veikanmaa & Välimaa & Turunen 2018) ja inhimillisenä yhteistyönä, jossa kumpikin osapuoli voivat olla vuorovaikutuksessa ammattirooliensa ulkopuolella ja astua alueelle, jossa ”ei-tietäminen” on mahdollista (Mönkkönen 2007,

95) Vuorovaikutus on parhaimmillaan epämuodollista, luonnollista ja rentoa. Kummallakaan osapuolella ei ole tarvetta oman aseman korostamiselle tai puolustamiselle. Sosiaalityöntekijä on vankan elämäkokemuksen ja ammattitaidon omaava jämäkkä ja vuorovaikutuksellisesti tasapuolinen ammattilainen ja mukava ihminen. Päätöksistä keskustellaan ja kuullaan tarkasti sijaishuollon näkökulma asioihin. Sijaishuolto tässä kuvauskategoriassa myös tukee sosiaalityöntekijää häntä päätöksissään, tiedottamalla aktiivisesti lapsen asioista sosiaalityöntekijää, antamalla ehdotuksia toimintatavoista ja edistämällä lapsen ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen ylläpitämistä sijaishuollon arjessa. Tämä vuorovaikutus on dialogista, sille on riittävät resurssit, mutta myös työntekijöiden asenteet edistävät tasapuolista, lapsen edun mukaista tavoitteellista vuorovaikutusta.

Vuorovaikutusta kuvaa aktiivinen ja rento, epämuodollinen vuorovaikutus. Sosiaalityöntekijä kysyy kuulumisia, poikkeaa kylään tai soittaa yllättäen. Sosiaalityöntekijä vastaa aktiivisesti viesteihin, puheluihin ja soittopyyntöihin ja kykenevät tekemään sijaishuoltoa ja lasta ohjaavia päätöksiä jämäkästi. Sijaishuollon työntekijät kokevat arvostetuksi ja kuulluksi tulemisen tunnetta vuorovaikutuksessa. Lapsen asioita hoidetaan ja päätökset tehdään lapsen edun mukaisesti myös sijaishuoltopaikan näkökulmaa kuullen. Sijaishuoltopaikan työntekijät ja sosiaalityöntekijä tuntevat toisensa pitemmältä ajalta ja lapsen sijoittanut sosiaalityöntekijä tuntee myös lapsen asiat ja taustan pitemmältä ajalta. Sosiaalityöntekijällä on tuntemusta sijaishuollon työstä ja riittävää elämäkokemusta ja kyky luoda hyvä yhteys lapseen. Suhde vuorovaikutuksessa on dialoginen, asioitaan voidaan yhdessä ideoida ja oman epävarmuutta uskalletaan näyttää vuorovaikutuksessa molemmin puolin. Sijaishuollon työntekijä tukevat sosiaalityöntekijää ja hänen suhdettaan lapseen. Sijaishuollon valvonta toteutuu luontevasti tukemalla ja ohjaamalla sijaishuollon työntekijöitä ja keskustelemalla avoimesti lapsen asioista ja häntä koskevista päätöksistä

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen kysymykseen siitä, millaisia käsityksiä sijaishuollon työntekijöillä on yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijöiden kanssa, löydettiin aineistoista ensin aineistolähtöiset kategoriat ja sen jälkeen muodostamalla kuvauskategoriat, jotka kuvaavat yleisemmällä tasolla vuorovaikutukseen liittyviä käsityksiä sijaishuollon näkökulmasta. Tutkimustuloksena ja johtopäätöksenä voi todeta, että vuorovaikutus ja yhteistyöhön tarvitaan riittävä aika ja resurssit, mutta on arvostettava myös epämuodollista vuorovaikutusta ja yhteydenpitoa lapsen asioista vastaavien ammattilaisten välillä. Ilman näiden toteutumista, ei synny myöskään dialogista vuorovaikutusta, joka on vaikuttavan vuorovaikutuksen ja laadukkaan sijaishuollon toteutumisen kannalta olennaista. Toinen tutkimuskysymys oli se, millainen vuorovaikutussuhde sosiaalityöntekijän ja sijaishuollontyöntekijöiden välillä edistää lapsen etua ja sijaishuollon onnistumista parhaiten ja mitkä asiat ovat vuorovaikutuksessa ovat sijaishuollon laatua heikentämässä. Tulosten perusteella voidaan todeta, että parasta vuorovaikutusta lapsen edun näkökulmasta sijaishuollon ja sosiaalityön välillä on tiivis, aktiivinen ja kumppanuutta korostava vuorovaikutus. Sen voi sanoa olevan kriittinen tekijä siinä, miten sijaishuolto onnistuu lapsen edun mukaisessa ja laadukkaassa kasvatuksen ja hoidon toteuttamisessa. Dialogisuus vaatii yksilöltä valmiutta, avoimuutta ja taitoja, mutta lähtökohta vuorovaikutukselle on yhteinen aika yhteistyölle ja vuorovaikutukselle. Tärkeää eivät ole pelkästään pakollisten kokousten ja suunnitelmien tekeminen yhteistyössä, tarvitaan myös epämuodollista vuorovaikutusta, jotta yhteistyö voisi toimia myös haastavissa ja monimutkaisissa tilanteissa. Lapsen etu toteutuu parhaiten, kun lapsella on hänet hyvin tuntevat ja pysyvät sosiaalityöntekijät ja sijaishuollon työntekijät ympärillään, mutta tärkeää on myös sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon välisen yhteistyösuhteen pysyvyys ja luottamus vuorovaikutuksessa. Turvalliseen kasvuympäristöön sijaishuollossa olevalle lapselle kuuluu myös turvallinen vuorovaikutussuhde sijaishuollon työntekijöiden ja sosiaali-

työntekijän välillä. Kasvatuksellisesti se, miten lapsen asioita hoitavat aikuiset toimivat yhteistyössä on vähintäänkin yhtä merkityksellistä kuin se, mitä päätöksiä tehdään.

Lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteutumista vuorovaikutuksessa haastavat vaihtuvat sosiaalityöntekijät sekä sijaishuoltopaikkojen työntekijät. Vaihtuvuuden syyt ovat osaltaan siinä, ettei päteviä työntekijöitä ole riittävästi, osin siinä, että työtä on organisoitu siten, ettei sama sosiaalityöntekijä vastaa esimerkiksi lapsen perheen avohuollon tukitoimista, huostaanotosta ja sijaishuollosta. Rakenteelliset ja sosiaalityön organisointiin liittyvät ratkaisut ovat siis vaikuttamassa positiivisesti tai negatiivisesti lapsen edun mukaisen sijaishuollon onnistumiseen. Myös se, ettei sijaishuollon näkemystä kuulla riittävästi ja muodosteta näin lapsen tilanteesta näin kokonaiskäsitystä vaikeuttaa lapsen edun toteutumista. Lapsen näkökulman ja osallisuuden korostaminen ei saisi johtaa sijaishuollon näkemyksen vähättelyyn.

Kuvauskategoriat tuovat esiin sijaishuollon näkökulman, laajempi aineiston kerääminen eri osapuolilta, olisi voinut luoda erilaisen käsityksen ilmiöstä, mutta olisi laajuudeltaan ylittänyt opinnäytetyölle asetutut rajat. Tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset ohjasivat myös sisällöllisesti haastatteluja kauemmaksi lapsen näkökulmasta ja haastatteluista syntyi tutkijalle sellainen kuva, että lapsen osallisuus ei toteudu niin laajasti kuin pitäisi sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon välisessä vuorovaikutuksessa lapsen asioissa. Tämä käsitys saattoi syntyä siitä, että asia ei ollut tutkimuksen kohteena. Tästä huolimatta voi päätellä, että lapsen vahvempi oma osallisuus myös sijaishuollon ja sosiaalityönväliseen vuorovaikutukseen olisi tärkeä kehitettävä asia. Lapsella on oltava uskottu oma sosiaalityöntekijä, jolle voi puhua sijaishuollonkin asioista luottamuksellisesti suoraan ilman sijaishuollon työntekijöitä, mutta usein vuorovaikutus olisi kasvatuksellisesti tuloksellisempaa, jos lapsen osallisuutta hänen asioistaan käsitellessä vahvistettaisiin. Jotta lapsi voisi olla enemmän osallinen vuorovaikutuksessa, pitäisi luonnollisesti sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon yhteistyön ja vuorovaikutuksen olla ilmapiiriltään turvallista ja dialogista.

Lapsen etu on monimuotoinen kysymys sijaishuollossa ja sen määrittelemisen vaihtuvissa tilanteissa vaatisi aina myös sijaishuollon näkökulman kuulemistä ja ymmärtämistä sosiaalityöntekijöiden työssä. Se miten lapsen etu määrittyy sosiaalityöntekijälle ja toisaalta sijaishuollon työntekijälle samassa lapsen asiassa olisi mielenkiintoinen tarkemman tutkimuksen aihe. Sijaishuollon työntekijöiden näkemykset ovat usein ainoa mahdollisuus sosiaalityöntekijälle saada tietoa lapsen elämästä arjessa ja sosiaalisessa ympäristössään sijaishuollon aikana. Sosiaalityöntekijällä tulisi olla aikaa, mutta myös halua olla aktiivisesti dialogisessa vuorovaikutuksessa lapsen ja sijaishuollon työntekijöiden kanssa, tällöin hänen päätökset perustuisivat parhaaseen mahdolliseen saatavilla olevaan tietoon lapsen tilanteesta. Olisi syytä aina muistaa, että sijaishuoltopaikka on lapsen koti, jossa hän asuu hänelle tärkeiden aikuisten

kanssa. Sijaishuollon työntekijä voi olla osaava ammattilainen ja asiantuntija, mutta samalla hän on myös usein mukana lapsen elämässä koko olemuksellaan ja tunteillaan. Kyse ei ole vain ammattilaisten välisestä moniammatillisesta asiantuntijavuorovaikutuksesta ja valvonnasta, vaan sijaishuollon työntekijä on jossain tilanteessa lähempänä lapsen läheistä tai vanhempaa kuin kasvatustieteilijän ammattiroolissa. Sosiaalityöntekijä taas voi olla usein etäinen lapsen edun valvoja ja hänen asioistaan päättävä henkilö, jota lapsi ei välttämättä edes tunne, jos muistaa hänen nimensäkään. Tämä tilanne ei ole paras lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteutumisen kannalta. Voi myös kysyä, onko nykyinen järjestelmä ja sosiaalityöntekijän lakisääteinen asema edes järkevä, eli onko sosiaalityöllä edes mahdollisuuksia onnistua tehtävässään niin hyvin, kuin lapsen etu ja edellyttäisi? Jos lapsia ja sijoituspaikkoja ympäri Suomea työntekijöineen on kymmeniä, ei yksi sosiaalityöntekijä ehdi mitenkään luomaan dialogisia suhteita kaikkiin lapsiin ja heidän ohjaajiinsa kaikissa eri paikoissa. Voi pohtia, voisiko lapsen etua voisi paremmin ajaa yksi sijaishuollon sosiaalityöntekijä, joka toimisi pelkästään tiettyjen sijoituspaikkojen lasten vastuutyöntekijänä? Tämä toisi kaivattua pysyvyyttä henkilösuhteisiin niin lapsen kuin moniammatillisen yhteistyönkin kannalta ja suhdeperustaisella sosiaalityöllä voisi olla paremmat mahdollisuudet toteutua.

Sijaishuolto niin sosiaalityön kuin käytännön kasvatustieteilijän ja hoivatyön näkökulmasta on vaativaa ja ammatillisesti moniulotteista työtä, jota ei voi tehdä pelkästään laki- tai ohjekirja kädessä ja siihen turvautumalla. Tarvitaan epäselvyyksien, epämääräisyyksien ja vaihtuvien tilanteiden sietokykyä, soveltamista, harkintaa ja eettistä reflektiokykyä kaikilta osapuolilta. Arki ja sijaishuollossa olevan lapsen elämä ei etene useinkaan moniammatillisestikaan etukäteen suunnittelun prosessin mukaisesti. Selkeätkään ammatilliset rajat ja tarkkaan suunniteltu moniammatillinen yhteistyö tai tiukasti lapsen edun mukaan tulkittu lainsäädäntö tuntematta lapsen kokonaistilannetta eivät siis tavoita arjen todellisuutta sijaishuollossa. Tähän epämääräiseen kenttään astuminen vaatii kaikilta rohkeutta ja dialogisen vuorovaikutuksen ymmärrystä ja osaamista. Eri asiantuntijoiden tulisi uskaltaa avata koko ammatillisen todellisuutensa kenttä toisilleen ja jotta tämä toteutuisi täytyy ilmapiirin olla luottamusta herättävä ja turvallinen. Dialogisuus on parhaimmillaan yhdessä oppimisen tila, jossa valta- ja asiantuntijarooleista on luovuttu. Tähän olisi hyvä sijaishuollon ja sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutuksessa ainakin pyrkiä. Ratkaisut lapsen moninaisiin haasteisiin syntyvät parhaiten ammatillisuuksien ja inhimillisen elämän välisessä tilassa, jonka lapsen ympärillä olevat aikuiset yhdessä jakavat ja jossa myös lapsen olisi hyvä olla mukana niin paljon kuin mahdollista. Moniammatillisuus asiantuntijayhteistyönä ei siis riitä laadukkaaseen sijaishuollon toteuttamiseen, tarvitaan syvempää ja ammatillisuuden ulkopuolelle menevää, inhimillistä yhteyttä ja vuorovaikutusta. Si-

jaishuollon haastavissa tilanteissa asian käsittelyn lopputuloksena ei välttämättä olekaan selkeä ratkaisu johonkin lapsen haasteeseen, vaan yksi eletty vaihe lapsen elämässä, josta yhdessä selvittiin ja jolloin on yhdessä lapsen kanssa opittu jotain uutta ja kasvettu. Tällöin on samalla myös tuotettu laadukasta sijaishuoltoa, jossa lapsi on saanut korjaavan kokemuksen turvallisista ja ymmärtävistä aikuisista hänen ympärillään.

LÄHTEET

- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, L. & Ahonen, S. & Syrjäläinen, E. & Saari, S. (1994) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Barber J.G. & Gilbertson R. 2004. The systematic abrogation of practice standards in foster care. *Australian Social Work*. March 2004; 57 (1): 31-45.
- Brown, K. 2018. A Darker Side to Interorganizational Relations. Teoksessa (toim.) Thomas, W. & Hujala, A. & Laulajainen, S. & McMurray R. The management of wicked problems in health and social care. New York: Routledge.
- Bullock, R. & Courtney, Mark E. & Parker, R. & Sinclair, I. & Thoburn, J. 2006. Can the corporate state parent? *Children and Youth Service Review* 28:11, 1344-1358.
- D'amour, D. & Ferrada-Videla, M. & San Martin, R. & Beaulieu, M. 2005. The conceptual basis for interprofessional collaboration: core concepts and theoretical frameworks. *Journal of Interprofessional care*, 19:1. Taylor & Francis 2005.
- Enroos, R. 2016. Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. 2016. Teoksessa (toim.) Enroot, R. & Heino, T. & Pösö, T. Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Enroot, R. & Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Erikson, P. & Korhonen, P. 2021. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat – katsaus 2000-luvulla tehtyihin kansainvälisiin tutkimuksiin. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 34/2021. Haettu 15.2.2023 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143381/URN_ISBN_978-952-343-769-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Eriksson, P. & Korhonen, P. 2022. Kiitos että pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin. Kysy ja kuuntele-hankkeen loppuraportti. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 3/2022. Haettu 14.2.2023 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144202/URN_ISBN_978-952-343-851-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, H. & Auttonen-Vaaranieniemi, L. (toim.) 2012. Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Franklin, B. 1995. The Case for Children's Rights: A Progress Report. Teoksessa Bob Franklin & Thomas Hammarberg (toim.) The Handbook of Children's Rights. Lontoo & New York: The Free Press.

- Gauffin, K. 2012. Sijaishuollon aikainen sosiaalityö äitien kokemana. Lisensiaatintutkimus. Turun Yliopisto. Haettu 31.1.2023 osoitteesta <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=b2e05d37-e836-40f4-a3a4-a5ef6c56e62e>
- Haapaniemi, P. 2013. Fenomenografinen analyysi. Fenomenografisen analyysin lähtökohdat ja esimerkki aineiston analyysistä sosiaalityön tutkimuksessa. Tampere: Tampereen yliopisto. Haettu 9.4.2022 osoitteesta <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/94431/GRADU-1381234892.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut teoksessa Bardy, M. (toim.). 2013. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Helavirta, S. & Laakso, R. & Pösö, T. 2014. Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus vol 22(3) 2014, 288-298. Haettu 15.4.2022 osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/51216/15674>
- Helavirta, S. 2016. Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Enroos, R. & Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Hiihola, J. 2008. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Työpäpaperi. Helsinki: Stakes. Haettu 1.4.2022 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204194057>
- Hillen T. & Gafson L. 2015. Why good placements matter: Preplacement and placement risk factors associated with mental health disorders in pre-school children in foster care. Clinical Child Psychology and Psychiatry July 2015, 20 (3): 486-499.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2018. Tutki ja kirjoita. 22 uudistettu painos. 1. painos 1997. Porvoo: Bookwell Oy.
- Hytönen, K-M. & Malinen, A. & Salenius, P. & Haikari, J. & Markkola, P. & Kuronen, M. & Koivisto, J. 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22
- Järvinen, A. 2021. Moniammatillinen yhteistyö sosiaalityön näkökulmasta. Itä-Suomen Yliopisto. Pro gradu tutkielma. Haettu 13.12.2022 osoitteesta <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/24431/16124209001440673342.pdf?sequence=-1>.
- Järvinen, P. & Järvinen, A. 2000. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja.
- Kekoni, T. & Mönkkönen, K. & Hujala, A. & Laulainen, S. & Hirvonen, J. 2019. Moniammatillisuus käsitteinä ja käytänteinä. Teoksessa Mönkkönen, K. & Kekoni, T. & Pehkonen, A. Moniammatillinen yhteistyö - Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Kekoni, T. & Kelly, P. & Heyman, J. & Tice-Brown, D. & White-Ryan, L. 2020. Interprofessional practice: Social work students perspectives on collaboration. SocialWork in Health Care, 59:2, 108-121.
- Kettunen, J. 2021. Fenomenografia. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 30.1.2022 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/menetelmaopetus/>

- Känkäinen, P. 2009. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia teoksessa Bardy, M. (toim.). 2013. Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laakso, R. 2012. Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Forsberg, H. & Auttonen-Vaaranieniemi, L. (toim.). Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Laakso, R. 2013. Mistä koti huostaano otetulle lapselle? Kunnallisalan kehittämissäätien tutkimusjulkaisusarja nro 73. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätio.
- Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta” - Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2019. Haettu 1.12.2022 osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-267-3>
- Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, M. & Kemppainen, T. & Lakkala, S. & Kauppi, A. & Veikanmaa, S. & Välimaa, M. & Turunen, T. 2018. Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus: tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö. Teoksessa Juvonen, T. & Lindh, J. & Pohjola, A. & Romakkaniemi, M. (toim.) 2018. Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja 2018. Unipress. 154–181.
- Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, M. & Turunen, T. 2016. Jaettua tietoa ja asiantuntijuutta etsimässä: Analyysi tieteidenvälisen opinnäyteryhmän yhteisöllisen oppimisen prosessista. Teoksessa SimoPihlajaniemi, Nina Haltia, Mette Ranta, Anita Saaranen-Kauppinen & Ilkka Väänänen (toim.) Avoin tiede ja avoin koulutus? Opiskelijatutkimuksen vuosikirja 2016. Helsinki: OTUS Opiskelijatutkimusverkosto, 1–21. Haettu 17.2.2023 osoitteesta https://lacris.ulapland.fi/ws/portalfiles/portal/1966209/Laitinen_Turunen_OTUS.pdf
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Luoto, T. 2010. Sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon työntekijöiden välinen yhteistyö. Pro gradu. Tampereen Yliopisto. Haettu 4.4.2022 osoitteesta <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-20490>
- Marton, F. 1986. Phenomenography. A research approach to investigating different understandings of Reality. Journal of Thought. Vol. 21, No. 3. Caddo Gap Press.
- Marton, F. & Booth, S. 1997. Learning and Awareness. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus – Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Mönkkönen, K. & Leinonen, L. & Arajärvi, M. & Hovatta, A. & Tusa, N. & Salokangas, K. 2019. Moniammatillisen vuorovaikutuksen tarkastelua. Teoksessa Mönkkönen, K. & Kekoni, T. & Pehkonen A. 2019. Moniammatillinen yhteistyö, vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.

- Mönkkönen, K. & Kekoni, T. & Pehkonen A. 2019. Moniammatillinen yhteistyö, vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveystalalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85.
- Perhehoitolaki 20.3.2015/263
- Perustuslaki 11.6.1999/731
- Pohjola, A. 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A.(toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Porges, S. W. 2011. The Polygaval Theory. New York : W.W. Norton & Company, Inc.
- Roslund, R. & Jansson, K. 9.10.2019. Mirosta, 21, tuli lastenkodissa narkomaani – Joka kymmenes lastenkoti on rikkonut lakia, katso millaisia pulmia laitoksista on löytynyt. Artikkelit YLE-verkkosivuilla. Luettu 1.2.2023 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-11009351>
- Saarinen, S. 2021. Sosiaalityöntekijä sijoitetun lapsen julkisena huoltajana. Sijaisvanhemman näkemyksiä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävistä ja roolista. Pro gradu -tutkielma. Turun Yliopisto. Haettu 5.3.2022 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021091045861>
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa - Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Prima Oy
- Sköld J. 2013. Historical Abuse - A Contemporary Issue: Compiling Inquiries into Abuse and Neglect of Children in Out-of-Home Care Worldwide. Journal of Scandinavian Studies. in Criminology & Crime Prevention, 2013; 14: 5-23.
- Strid, O. 2004. Ennaltaehkäisy ja yhteistyö. Teoksessa A. Söderholm & R. Halila, S. & Kivitiie-Kallio, J. & Mertsola & S. Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.
- Steckely, L. & Smith, M. 2011. Care ethics in residential child care : A different voice. Ethics and Social Welfare 5 :2, 181-195.
- Uliando, A. & Mellor, D. Maltreatment of children in out-of-home care: A review of associated factors and outcomes. December 2012. Children and Youth Services Review 34(12):2280–2286 DOI:10.1016/j.childyouth.2012.08.003
- Uljens, M. 1996. On the philosophical foundations of phenomenography. In Dall'Alba, G. & Hasselgren, B. (toim.) Reflection on Phenomenography. Toward a Methodology. Acta Universitatis Gothoburgensis N:o 109, 103-128.
- Vaininen, S. 2011. Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelukysymykset

1. Mitä ajattelet yhteistyöstä/ vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijöiden kanssa yleisesti?
2. Kuinka paljon yhteistyötä tehdään, kenen aloitteesta, suunnitellaanko yhteistyötä ennalta.?
3. Mitä ajattelet vuorovaikutuksen ja yhteistyön tiiveydestä ja riittävydestä sosiaalityöntekijän kanssa?
4. Miten sijaishuollon ja sosiaalityön välinen yhteistyö näkyy lapsen saamassa kasvatuksen ja hoidon laadussa, jos näkyy?
5. Kerro onnistumisista yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijöiden kanssa?
6. Mitä ongelmallista vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä on ja miten ne ilmenevät sijaishuollon työssä?
7. Yhteistyön ja vuorovaikutus sijaishuoltopaikkaa valitessa? Tiedonkulun onnistuminen?
8. Yhteistyö ja vuorovaikutus sijaishuollon aikana sekä lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemisessä?
9. Millainen sosiaalityöntekijän suhde on sijoituksessa olevaan lapseen?
10. Yhteistyö ja vuorovaikutus kotiutustilanteessa?
11. Miten sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävä yhteistyö ja vuorovaikutus poikkeaa eri sosiaalityöntekijöiden kesken?
12. Miten arvioisit sosiaalityöntekijän suhteen laatua lapsen kanssa?
13. Sijaishuollon työntekijän saama tuki sosiaalityöntekijältä / sosiaalityöntekijän saama tuki sijaishuollon työntekijältä
14. Mitä ajattelet sosiaalityöntekijän osaamisen riittävydestä sijaishuollon kanssa käytävässä vuorovaikutuksessa yhteistyössä?
15. Mitä kehitettävää sosiaalityöntekijän toiminnassa olisi liittyen yhteistyöhön sijaishuollon kanssa?

Liite 2: Tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

3.5.2022

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

Pro gradu -tutkielma: ” Sijaishuollon työntekijöiden käsitykset vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä lastensuojelun sosiaalityön kanssa”

Rekisterinpitäjä: **Reijo Parkkila (pro gradu -tutkielman tekijä)**

Käsiteltäessä tutkittavien henkilötietoja rekisterinpitäjä on taho, joka on vastuussa tutkittavien henkilötietojen asiallisesta ja lainmukaisesta käsittelystä.

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jonka tavoitteena on tutkia, millaisia käsityksiä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta sijaishuollon työntekijöillä on lastensuojelun sosiaalityöstä.

- Millaisia käsityksiä ja kokemuksia sijaishuollolla on yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta lastensuojelun sosiaalityön kanssa?
- Mitkä ovat vuorovaikutuksen ja yhteistyön ongelmakohdat ja vahvuudet sijaishuollon näkökulmasta?
- Millainen merkitys onnistuneella vuorovaikutuksella sosiaalityön kanssa on lapsen saaman hoidon ja kasvatuksen kannalta?

Tutkimuksen kohteena on sijaishuollon työntekijöiden käsitykset tutkittavasta ilmiöstä. Kerättyä aineistoa tullaan käyttämään Reijo Parkkilan pro gradu -tutkielmassa ” Sijaishuollon työntekijöiden käsitykset vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä lastensuojelun sosiaalityön kanssa”. Sinua pyydetään tutkimukseen, koska toimit esihenkilönä tai työntekijänä sijaishuollossa. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumistasi. Tutkittavien rekrytoimiseksi yhteysosoite (sähköposti) on otettu yrityksen/yksikön verkkosivulta, osallistumispyyntö tutkimukseen lähetetään tähän osoitteeseen.

Pyyntö lähetetään vähintään kahdeksaan perhekohtiin.

Tutkimukseen osallistuminen edellyttää, että Sinulla on *vähintään kahden vuoden työkokemus* sijaishuollossa olevan lapsen/nuoren omahoitajana tai yksikön esihenkilönä toimimisesta ja työtehtäviisi on kuulunut vuorovaikutusta ja yhteistyötä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Osallistuvista henkilöistä ei kerätä tietoja muista lähteistä.

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit milloin tahansa kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisen. Kieltäytymisestä tai keskeyttämisestä ei aiheudu sinulle kielteisiä seuraamuksia.

Jos haluat osallistua tutkimukseen (haastattelu) voit ilmoittaa osallistumissuostumuksen sähköpostitse: [reijo.parkkila\(at\)student.jyu.fi](mailto:reijo.parkkila(at)student.jyu.fi)

Tutkimuksen kulku

Haastatteluissa tutkitaan haastateltavien käsityksiä lastensuojelun sosiaalityöstä. Haastattelut järjestetään toukokuu 2022 – heinäkuu 2022 välisenä aikana. Jokainen haastattelu kestää arviolta noin 45 minuuttia. Haastattelut tallennetaan äänitallenteiksi, jotka tutkija litteroi kirjalliseen muotoon. Tämän jälkeen äänitallenteet tuhoetaan. Haastatteluun osallistuminen ei vaadi erityistä valmistautumista.

Haastattelut toteutetaan paikan päällä tai etänä käyttämällä Jyväskylän yliopiston Zoom palvelua. Funet Miitti (Zoom)-palvelu toteutetaan NORDUnetin kautta yhteis-pohjoismaisesti. CSC:n ja NORDUnetin tarjoama Zoom-palvelu eroaa teknisesti yleisestä Zoom-palvelusta, jota tarjoaa Zoom Video Communications, Inc USA:ssa.

Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riskit, haitat ja epämukavuudet

Tutkimukseen osallistumisesta ei aiheudu sinulle mitään riskejä, haittoja tai epämukavuuksia.

Tutkimuksen kustannukset ja rahoitus

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu yksi pro gradu -tutkielma, joka julkaistaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa: <https://jyx.jyu.fi/>

Tutkittavien vakuutusturva

Jyväskylän yliopiston henkilökunta ja toiminta on vakuutettu. Vakuutus sisältää potilasvakuutuksen, toiminnanvastuuvakuutuksen ja vapaaehtoisen tapaturmavakuutuksen.

Tutkimuksissa tutkittavat (koehenkilöt) on vakuutettu tutkimuksen ajan ulkoisen syyn aiheuttamien tapaturmien, vahinkojen ja vammojen varalta. Tapaturmavakuutus on voimassa mittauksissa ja niihin välittömästi liittyvillä matkoilla.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Lisätietoja tutkimuksesta antaa tutkimusentekijä: Reijo Parkkila, maisteriopiskelija, sosiaalityön maisteriohjelma, Jyväskylän yliopisto, **[reijo.parkkila\(at\)student.jyu.fi](mailto:reijo.parkkila(at)student.jyu.fi)**

Liite 3: Tietosuojailmoitus tutkimuksesta

TIETOSUOJAILMOITUS

3.5.2022

Kuvaus henkilötietojen käsittelystä tieteellisessä tutkimuksessa (tietosuojailmoitus EU (679/2016)

1. **Pro gradu tutkimuksessa:** ” Sijaishuollon työntekijöiden käsitykset vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä lastensuojelun sosiaalityön kanssa ».

Haastatteluiden avulla kerättyjä tietoja käytetään Reijo Parkkilan pro gradu- tutkielman ” **Sijaishuollon työntekijöiden käsitykset vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä lastensuojelun sosiaalityön kanssa**” aineistona. Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten yhteistyö toimii sijaishuollon ja lastensuojelun välillä sijaishuollon näkökulmasta.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: yrityksen nimi, jossa työskentelet, yrityksen sivulta löytyvä sähköpostiosoitteesi, äänitallenne sekä haastattelumuistiinpanot.

Tiedote ja tietosuojailmoitus on lähetetty sähköpostin liitetiedostona haastattelupyynnön ja haastattelukutsun mukana.

2. **Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tutkimuksessa/arkistoinnissa**

Käsittely on tarpeen tieteellistä tutkimusta varten ja se on oikeasuhtaista, sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden (tietosuojain 4 §:n 3 kohta). Tutkimustulokset ovat julkisesti saatavilla yliopiston julkaisuarkistosta (JYX).

3. **Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle**

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA-alueen ulkopuolelle.

4. **Henkilötietojen suojaaminen**

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksessa toimitaan niin, etteivät Sinua koskevat tiedot paljastu ulkopuolisille. Tutkimustulosten (Pro Gradua) osalta pyritään siihen, ettei Sinua voida tunnistaa suoraan taikka välillisesti tutkimustuloksista. Osana Pro Gradua voidaan käyttää suoria lainauksia haastattelusta.

Suorat tunnistetiedot poistetaan suojatoimena aineiston litterointivaiheessa eli tutkittavaa koskeva ääni/kuvatallenne tuhotaan. Myös sähköpostiosoitteet hävitetään, kun haastattelu on tehty. Tutkimustuloksista ei ilmene, minkä yrityksen työntekijää on haastateltu.

Tutkimuksessa käsiteltävien henkilötietojen suojaaminen

Zoom tallenne tallentuu Jyväskylän yliopiston verkkolevylle (U-asema). Litteraatit tallennetaan tutkijan omalle tietokoneelle. Sähköpostiosoitteet osallistumispyyntöjä ja haastattelukutsuja varten säilytetään tutkijan tietokoneella niin kauan kuin haastattelu on tehty, jonka jälkeen ne poistetaan. Tutkija ei lähetä tutkittaville sähköpostia siten, että muiden tutkimuksiin osallistuvien tiedot näkyisivät vastaanottajakentässä, eikä muutoinkaan toimi niin, että ulkopuolisilla olisi pääsy tutkittavan tietoihin. Tutkija vastaa aineiston hallinnasta sen elinkaaren aikana ja tietojen hävittämisestä tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimuksesta on tehty **erillinen tietosuojan vaikutustenarvio**/tietosuojavastaavaa on kuultu vaikutustenenarvioinnista

Kyllä Ei, koska tutkija on tarkastanut, ettei vaikutustenenarviointi ole pakollinen.

Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimusrekisteri hävitetään viimeistään pro gradu -tutkielman valmistuttua (arvio 31.5.2023).

Rekisterinpitäjä(t) ja tutkimuksen tekijät

Rekisterinpitäjä, pro gradu- tutkielman suorittaja ja yhteyshenkilö:Reijo Parkkila, Maisteriopiskelija, reijo.parkkila(at)student.jyu.fi. Käsiteltäessä tutkittavien henkilötietoja rekisterinpitäjä on taho, joka on vastuussa tutkittavien henkilötietojen asiallisesta ja lainmukaisesta käsittelystä.

Tutkimuksen ohjaaja: Jiri Nieminen, Jyväskylän yliopisto, <https://www.jyu.fi/fi/yhteystiedot>

Rekisteröidyn oikeudet

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuojasetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuojasetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuojasetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsittelyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuojasetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)

Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu yleiseen etuun tai oikeutettuun etuun. Tällöin yliopisto ei voi käsitellä henkilötietojasi, paitsi jos se voi osoittaa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää oikeutesi.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan laajemman tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä tutkimuksen toteuttajaan reijo.parkkila (at)student.jyu.fi

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>